

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนอุทยานศรีเทพสู่มรดกโลก กรณีศึกษา ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางในการขับเคลื่อนอุทยานศรีเทพขึ้นเป็นมรดกโลก ศึกษาปัญหาและผลกระทบต่อชุมชนในการขึ้นทะเบียนเมืองโบราณศรีเทพเป็นมรดกโลก เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนอุทยานศรีเทพขึ้นเป็นมรดกโลก ในส่วนนี้จึงศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้เพื่อนำมาประกอบในการวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครอบคลุม โดยมีเนื้อหา ดังนี้

1. การศึกษาเกี่ยวกับสาระประวัติศาสตร์
2. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559
3. หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. การศึกษาเกี่ยวกับสาระประวัติศาสตร์

การเรียนรู้เกี่ยวกับสาระประวัติศาสตร์ ได้มีการศึกษาความรู้ในอดีตของท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องและเกิดการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา การศึกษาประวัติศาสตร์เหมือนการย้อนภาพของอดีตให้ผู้ที่สนใจนั้นรู้จักตนเองโดยงานวิจัยนี้ได้เสนอองค์ความรู้ด้าน ประวัติศาสตร์ดังนี้

ความหมายของประวัติศาสตร์

หลุยส์ กอตชัลค์ (2525, หน้า 28) ได้เสนอไว้ว่า ประวัติศาสตร์ในภาษาอังกฤษคือ History มาจากภาษากรีก *ioropioe* มีความหมายว่า การเรียนรู้ ตามปรัชญาเมธีอริสโตเติลได้ให้ความหมายไว้เช่นเดียวกันว่าเป็นรายละเอียดของปรากฏการณ์โดยเฉพาะกิจกรรมของมนุษย์ซึ่งเรียงลำดับตามเวลาเป็นเรื่องในอดีตของมนุษยชาติ อี.เอช.คาร์ (2525, หน้า 57) ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไว้ 4 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องที่มีลักษณะพิเศษของตัวมันเองโดยเฉพาะแต่วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องทั่วไป
2. ประวัติศาสตร์ไม่ได้สอนบทเรียน
3. ประวัติศาสตร์ไม่สามารถทำนายอะไรได้
4. ประวัติศาสตร์นั้นมีความจำเป็นอยู่เองที่ต้องเป็นอัตวิสัย เพราะว่ามันมนุษย์นั้นสังเกตตัวเอง

5. ประวัติศาสตร์นั้นต่างจากวิทยาศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์นั้นเกี่ยวกับเรื่องศาสนาและศีลธรรมด้วย

อี.เอช.คาร์ (2525, หน้า 57) ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไว้ 4 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องที่มีลักษณะพิเศษของตัวมันเองโดยเฉพาะ แต่วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องทั่วไป
2. ประวัติศาสตร์ไม่ได้สอนบทเรียน
3. ประวัติศาสตร์ไม่สามารถทำนายอะไรได้
4. ประวัติศาสตร์นั้นมีความจำเป็นอยู่เองที่ต้องเป็นอัตวิสัย เพราะว่ามันขึ้นอยู่กับสิ่งที่สังเกตตัวเอง
5. ประวัติศาสตร์นั้นต่างจากวิทยาศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์นั้นเกี่ยวกับเรื่องศาสนาและศีลธรรมด้วย

โรบิน ยอร์ช คอลลิงวูด (2502, หน้า 9) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์คือศาสตร์ที่ว่าด้วยความพยายามที่จะตอบคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต

โรเบิร์ต วี. แดเนียลส์ (2520, หน้า 1) อธิบายว่า ประวัติศาสตร์คือความทรงจำว่าด้วยประสบการณ์ของมนุษย์ ซึ่งถ้าหากถูกลืมหรือละเลย ก็เท่ากับว่าเราได้ยุติแนวทางอันบ่งชี้เราคือมนุษย์

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้ความหมายว่าประวัติศาสตร์ คือ การศึกษาความเป็นมาของมนุษย์ชาติหรือสังคมใดสังคมหนึ่งตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน ถึง อนาคต โดยอาศัยวิธีการที่เป็นที่รู้จักกันว่าวิธีของประวัติศาสตร์ จากความหมายของประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าประวัติศาสตร์คือประสบการณ์และกิจกรรมต่างๆของมนุษย์จากในอดีตที่ส่งผลมาถึงปัจจุบัน และอาจจะมีแนวโน้มไปถึงเหตุการณ์ในอนาคตคุณค่าของประวัติศาสตร์ประวัติศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าสำหรับบุคคลจึงมีนักประวัติศาสตร์กล่าวไว้ดังนี้ คุณค่าของประวัติศาสตร์ไว้ทั้งหมด 4 ประการ คือ

1. ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นวิธี ที่จะทำให้เข้าใจถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของตนเองและประโยชน์ของสังคมได้ จากการรู้กำเนิดและพัฒนาการของสิ่งนั้นๆ
2. ประวัติศาสตร์สอนให้รู้จักตนเอง ในฐานะที่มนุษย์มีประวัติศาสตร์มนุษยชาติและของสังคมที่เล็กลง เช่น ประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ได้ทราบวามมนุษย์สามารถทำอะไรได้ และไม่สามารถทำอะไรได้ มนุษย์ทำอะไรมาแล้วภายใต้เงื่อนไขอะไรบ้าง
3. มนุษย์มีอดีตของตนเอง ความรู้เกี่ยวกับอดีตเหล่านี้แม้ไม่ได้ผ่านการศึกษาในชั้นเรียนแต่มนุษย์ก็มีอยู่โดยอาศัยการบอกเล่าการอบรมสั่งสอน ประวัติศาสตร์สอนให้รู้ถึงอดีต และทำให้คนมีความรู้ทางประวัติศาสตร์ เข้าใจความคิดของคนอื่นๆในสังคมนั้นๆให้กระจ่างแจ้งขึ้น
4. ประวัติศาสตร์สอนวิธีคิดที่มีเหตุมีผลและวางอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง และเน้นความสำคัญของการขจัดอคติ โดยรู้จักทำการตรวจสอบและวัดน้ำหนักความน่าเชื่อถือของหลักฐานการคิดอย่างเที่ยงธรรมและเป็นกลาง และ มีการแก้ปัญหาอย่างฉลาดเท่าที่จะทำได้นอกจากนี้คุณค่าประวัติศาสตร์ยังมีคุณค่าต่อศาสตร์อื่นๆที่สามารถนำมาประยุกต์ ได้เช่นกัน เช่น ประวัติศาสตร์ กับ การศึกษาและรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง ซึ่ง

จากแนวคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปได้ว่าการมองประวัติศาสตร์อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ได้เป็นการมองของนักปราชญ์ ต้องมองให้เห็นการเอื้อต่อผลประโยชน์และอำนาจของคนบางกลุ่ม บางอย่างด้วย และก็อยากจะรักษาให้การมองเหล่านี้ดำรงอยู่ต่อไป ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะฉะนั้นหนังสือประวัติศาสตร์แบบหลวงวิจิตรวาทการที่เน้นเรื่องเกี่ยวกับทุกคนต้องเสียสละเพื่อชาติของตนเอง โดยอยู่ภายใต้การกำกับของคนเก่งคนฉลาดบางคนบางกลุ่ม ไม่ใช่รักชาติเฉยๆ รักษาภายใต้การกำกับของคนบางกลุ่ม วิธีคิดแบบนี้ต้องมีความหมาย ถ้าไม่มีความหมาย จะพิมพ์ถึง 20 – 30 ครั้งแบบนั้นไม่ได้ ในแต่ละรูปแบบของวัฒนธรรมมันมีผลประโยชน์ปลูกฝังของคนบางกลุ่ม บางอย่างในวัฒนธรรมเหล่านั้นด้วย หมายความว่า การมองชีวิตหมุนวนเป็นวงกลมเหมือนแบบในรามเกียรติ์เมื่อ 20 ปีมาแล้ว ไม่ใช่ความคิดตกค้างมาจากรามเกียรติ์เฉยๆ มันมีผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม มีโลกทัศน์ของคนบางกลุ่ม มีอำนาจของคนบางกลุ่ม ที่อยากให้ทุกๆ คนมองเวลาเป็นวงกลมแบบนั้น เพราะในวัฒนธรรมต่างๆ นี้ มันมีส่วนที่เอื้อต่อโครงสร้างอำนาจ โครงสร้างผลประโยชน์และอื่นๆ ด้วย (<https://waymagazine.org/> สืบค้นวันที่ 14 มิถุนายน 2565)

หลุยส์ กอตชัลค์ (2525, หน้า 30) ได้เสนอถึงประวัติศาสตร์ กับความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย ไว้ว่า

“ ความรักชาติตั้งอยู่บนพื้นฐานของนิยายประวัติศาสตร์ ไม่อาจเป็นความรักชาติยั่งยืนตลอดไป แต่การศึกษาของเด็กวัยรุ่น สามารถกำหนดได้โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นรากฐานของความศรัทธา เลื่อมใสในความเป็นชาติ ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ต้องเลือกเฟ้นจัดเป็นระเบียบแล้วพรรณาหรือบรรยายข้อมูลเหล่านั้น ซึ่งเรียกว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ ซึ่งมีความเป็นศิลปะ มีปรัชญา การโต้เถียง การตีความหมายจากข้อเท็จจริง คือการพิสูจน์เรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อสามารถหาเครื่องยืนยันข้อเท็จจริงนั้นได้ ซึ่งมีความแตกต่างจากวิทยาศาสตร์โดยสิ้นเชิงที่ต้องการคำตอบที่มีลักษณะตายตัว”

จากคุณค่าประวัติศาสตร์ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ประวัติศาสตร์คือการเรียนรู้จากอดีต สามารถนำมาพัฒนาใช้ประโยชน์ในปัจจุบันโดยเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต ทั้งด้านวิถีชีวิต ศาสนาและความเชื่อต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจถึงรากเง้าที่แท้จริงในความเป็นมาของบรรพบุรุษของชนชาตินั้นในแต่ละพื้นที่ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าและสำคัญอย่างมากแนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์ (history) และประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) คำว่า “ประวัติศาสตร์” หรือ “history” ในภาษาอังกฤษ มาจากภาษากรีกที่ว่า “historia” ซึ่งหมายถึง “การเรียนรู้” โดย กอตชัลค์ (2525) ได้เสนอว่า นิยามของคำว่าประวัติศาสตร์ที่แพร่หลายที่สุดในปัจจุบันก็คือ “เรื่องอดีตของมนุษยชาติ” และถึงแม้ว่าการศึกษาเกี่ยวกับอดีตของมนุษยชาติจะเป็นภารกิจหลักของนักประวัติศาสตร์ หากแต่ในทางปฏิบัติแล้วเรามองว่านักประวัติศาสตร์ยังไม่อาจบรรลุเป้าหมายของภารกิจดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากมีอุปสรรคสำคัญสองประการ ได้แก่ (1) เรื่องราวในอดีตของมนุษยชาตินั้นมีมากมายเกินกว่าที่มนุษย์จะสามารถสังเกต จดจำ หรือหวนรำลึกได้ กิจกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์จึงเกิดขึ้นโดยที่ไม่มีใครรู้หรือหลักฐานเอาไว้ หรือถ้ามีก็เป็นหลักฐานหรือร่องรอยที่ไม่อาจยืนยันข้อเท็จจริงได้อย่างสมบูรณ์ กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์ถูกจำกัดโดยความไม่สมบูรณ์ของหลักฐานนั่นเอง และ (2) หลักฐานจำนวนน้อยที่หลงเหลืออยู่นั้น เป็นหลักฐานที่ไม่ได้สะท้อนความจริงในเชิงวัตถุวิสัย (objective reality) เพราะสิ่งที่

จะเป็นวัตถุวิสัยได้ต้องปรากฏอย่างเป็นอิสระอยู่นอกเหนือความคิดของมนุษย์ หากแต่ประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มักจะมีรากฐานอยู่บนความทรงจำ อันได้แก่หลักฐานที่เป็นข้อเขียนหรือคำพูด ดังนั้นจึงมีแนวโน้มของความเป็นอัตวิสัย (subjective) อยู่มาก ความไม่สมบูรณ์และความเป็นอัตวิสัยของหลักฐานนี้เองที่ทำให้ในการศึกษาเรื่องราวในอดีตของมนุษยชาติ นักประวัติศาสตร์ต้องพยายามสร้าง “มโนภาพ” ที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดของอดีต โดยอาศัยหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ รวมทั้งนำเอาปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มาช่วยในการวินิจฉัย กระบวนการร้อยพันมโนภาพเกี่ยวกับอดีตดังกล่าวเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเขียนประวัติศาสตร์” หรือ “ประวัติศาสตร์นิพนธ์” (historiography) กอตซ์ลัค (2525) ได้ย้าว่า แม้ว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์เชิงอุดมคติมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างมโนภาพในอดีตอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ หากแต่ในทางปฏิบัติแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น เนื่องจากนักประวัติศาสตร์จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเลือกสรรข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูล การเน้นความสำคัญหรือลดความสำคัญของข้อมูล รวมทั้งการจัดลำดับความเป็นเหตุเป็นผลของข้อมูล ซึ่งทำให้ประวัติศาสตร์นิพนธ์มีความเป็นอัตวิสัยอย่างเลี่ยงไม่ได้ สอดคล้องกับที่ชาลส์ วิทธี เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี (2527) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“เมื่อเราหยิบผลงานทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาอ่าน สิ่งแรกที่เรารู้ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ประกอบกันเป็นประวัติศาสตร์ล้วนๆ หากแต่อาจเป็นสิ่งที่นักประวัติศาสตร์ได้เรียบเรียงขึ้นมามากกว่า ผลงานทางประวัติศาสตร์หรือบันทึกต่างๆ ที่เราอ่าน จึงอาจไม่ใช่ข้อเท็จจริงโดยเนื้อแท้ เพราะได้กลายรูปมาเป็นการคัดเลือก ตัดทอน หรือรวบรวมเรื่องเพื่อทำความเข้าใจก่อนที่จะเขียนขึ้นมานั่นเอง” (ชาลส์ วิทธี เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2527, น. 3-4)

อี. เอช. คาร์ (2525) ได้ให้ข้อเตือนใจเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ไว้สามประการ ดังนี้ ประการแรก เราไม่ควรมองข้ามบทบาทที่สำคัญของนักประวัติศาสตร์ในการ “เลือก” ข้อเท็จจริงที่เหมาะสม และ “ตัดสิน” ว่าความจริงอะไรบ้างที่ควรให้ความสำคัญ ความจริงอะไรบ้างที่สามารถตัดทิ้งไปได้ ตัวอย่างเช่น นับแต่โบราณกาลมาผู้คนจำนวนมากเดินข้ามแม่น้ำรูบิคอน (Rubicon) หากแต่มีเพียงการข้ามแม่น้ำดังกล่าวของจูเลียส ซีซาร์ (Julius Caesar) เมื่อ 49 ปีก่อนคริสต์ศักราชเท่านั้นที่นักประวัติศาสตร์ถือว่ามีความสำคัญ อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ ผู้บันทึกพงศาวดารในสมัยกลางของยุโรปมักจะ “เลือก” บันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่ จนทำให้คนรุ่นหลังที่มาอ่านพงศาวดารอาจเข้าใจผิดได้ว่าประวัติศาสตร์ยุคกลางมีแต่เรื่องศาสนาเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ในทัศนะของคาร์ ความเชื่อที่ว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์แท้ๆ ที่เป็นวัตถุวิสัยและเป็นอิสระจากการตีความของนักประวัติศาสตร์นั้นถือเป็น “ความเข้าใจผิดที่น่าหวั่นเป็นอย่างยิ่ง” (คาร์, 2525, น. 6) เพราะในความเป็นจริงแล้วประวัติศาสตร์มิได้ตกทอดมาถึงเราอย่างบริสุทธิ์

ประการที่สอง นักประวัติศาสตร์จะต้องมีจินตนาการเพื่อที่จะเข้าใจความคิดที่อยู่เบื้องหลังผู้ที่เข้าศึกษา ซึ่งการมีจินตนาการดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่าย คาร์ได้ชี้ให้เห็นถึงความยากลำบากของนักประวัติศาสตร์เสรีนิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่จะจินตนาการเพื่อทำความเข้าใจเรื่องราวในยุคกลาง เนื่องจากนักประวัติศาสตร์กลุ่มดังกล่าวถูกเลี้ยงดูอบรมมาให้ผูกพันกับรัฐชาติ ทำให้พวกเขาไม่อาจทำความเข้าใจในความรู้สึกนึกคิดของคนในสมัยกลางที่มีความผูกพันรวมศูนย์อยู่กับศาสนจักรได้อย่างสมบูรณ์

ประการที่สาม แม้ว่านักประวัติศาสตร์จะพยายามทำความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต หากแต่พวกเขาก็ยังคงผูกพันอยู่กับกาลเวลาและสภาวะในยุคสมัยของเขา ซึ่งเขาไม่สามารถแยกตัว

เองออกมาได้ ดังนั้นภาษาหรือการเลือกใช้คำของนักประวัติศาสตร์ เช่น สงคราม จักรวรรดิ ประชาธิปไตย จึงเป็นการนำเอาคำในความหมายในปัจจุบันไปใช้ในการอธิบายเรื่องราวในอดีต ซึ่งการใช้คำดังกล่าวมักมีความโน้มเอียงทางการเมืองแฝงมาด้วย นักประวัติศาสตร์จึงไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของอดีต หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของปัจจุบัน

ธงชัย วินิจจะกุล (2533) ก็ได้เสนอความเห็นในทำนองที่คล้ายคลึงกันว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เราเชื่อว่าเป็นการรื้อฟื้นความจริงที่เกิดขึ้นในอดีตนั้น แท้จริงแล้วอาจเป็นผลผลิตที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ด้วยเหตุที่นักประวัติศาสตร์นำเอาคุณค่าในยุคปัจจุบันไปประเมินพฤติกรรมของบุคคลในอดีต จึงทำให้นักประวัติศาสตร์อ่านเอกสารโดยเข้าใจจารีตทางวรรณกรรมของเอกสารนั้นผิดไป ธงชัยได้ยกตัวอย่างในประวัติศาสตร์ไทยกรณีของสมเด็จพระมหาธรรมราชา ผู้ซึ่งร่วมมือกับพระเจ้าบุเรงนองของพม่าจนนำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2112 โดยเหตุที่นักประวัติศาสตร์สมัยใหม่นับจากครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาต่างมีสำนึกเรื่องชาติ (nation) พวกเขาจึงอธิบายพฤติกรรมของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในการไปร่วมมือกับพม่าว่าเป็นลักษณะของ “ผู้ร้าย” และเมื่อถึงบั้นปลายพระชนม์ชีพที่พระองค์ทรงหันมาสนับสนุนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้เป็นพระราชโอรสในการต่อสู้กับพม่า นักประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ก็ได้อธิบายว่าพระองค์เป็น “ผู้ร้ายกลับใจ” ที่หันมาสนับสนุนพระราชโอรสในการ “กู้ชาติ” ธงชัยมองว่าคำอธิบายดังกล่าวจะแตกต่างไปมาจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยในยุคก่อนหน้านี้เป็นอย่าง ลีลิตตะเลงพ่าย และสังคีตยวงศ์ ซึ่งมีได้นายภาพความเป็นผู้ร้ายของสมเด็จพระมหาธรรมราชาออกมาเลย หากแต่กลับให้ภาพว่าพระองค์เป็น “ขุนพลแก้ว” ของพระเจ้าบุเรงนองผู้เป็น “พญาจักรพรรดิราช” ตามคติทางพุทธศาสนา ขณะที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้ซึ่งพยายามปกป้องกรุงศรีอยุธยาจากการรุกรานของพม่ากลับกลายเป็นผู้ที่ขัดขวางบุญบารมีของพระเจ้าบุเรงนอง สอดคล้องกับงานของสมบัติ จันทรวงศ์ (2533) เกี่ยวกับพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าพระราชพงศาวดารฉบับดังกล่าวได้เน้นย้ำ “กษัตริย์ภาพ” ของสมเด็จพระมหาธรรมราชาไว้อย่างโดดเด่นเหนือพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆของกรุงศรีอยุธยา โดยเป็นรองเพียงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ธงชัยจึงมองว่าประวัติศาสตร์เป็นการสร้างระเบียบความสัมพันธ์ของเหตุการณ์อันไร้ระเบียบ ให้กลายเป็นความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยอาศัยภาษาและโครงเรื่องเข้ามาช่วย จนทำให้เราอาจหลงคิดไปได้ว่าเรากำลังเข้าใจความจริง ทั้งๆที่ในความเป็นจริงแล้วประวัติศาสตร์อาจมิได้แตกต่างไปจากเรื่องแต่ง (fiction) เลยก็ได้

(<http://kositthiphon.blogspot.com/2008/12/history-historiography.html> สืบค้นวันที่ 14 กรกฎาคม 2565)

อย่างไรก็ตาม คาร์ (2525) ได้แสดงความไม่เห็นด้วยต่อทฤษฎีที่มองประวัติศาสตร์อย่างสุดโต่งเกินไป ทั้งทฤษฎีที่มองว่าประวัติศาสตร์คือผลผลิตที่เป็นอัตวิสัยล้วนๆ โดยผ่านการตีความของนักประวัติศาสตร์ และอีกทฤษฎีหนึ่งที่ว่าประวัติศาสตร์คือการรวบรวมข้อเท็จจริงอย่างเป็นวัตถุวิสัย และให้ความสำคัญต่อข้อเท็จจริงเหนือการตีความ คาร์มองว่าในความเป็นจริงแล้ว “นักประวัติศาสตร์” และ “ข้อมูล” ต่างตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและพึ่งพาอาศัยกัน เพราะนักประวัติศาสตร์ไม่อาจทำงานได้หากปราศจากข้อมูล และข้อมูลก็ไม่อาจมีความหมายได้หากปราศจากนักประวัติศาสตร์ เขาจึงมองว่าโดยที่สุดแล้ว ประวัติศาสตร์ก็คือ “กระบวนการอันต่อเนื่องของการ

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อมูลของเขา ประวัติศาสตร์คือบทสนทนาอันไม่มีที่สิ้นสุดระหว่างปัจจุบันกับอดีต” (คาร์, 2525, หน้า 23)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ถือเป็นเรื่องสำคัญในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งในการดำรงชีวิตและการเคารพนับถือศาสนาทั้งพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆจากแนวคิดดังกล่าวได้นำไปศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพเพื่อสร้างความเข้าใจมากขึ้นและนำมาวิเคราะห์บทวนถึงทฤษฎีเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง

2. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พ.ศ. 2553 มาตรา 4 นิยามคำว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมร่วม สร้างสรรค์ สืบสาน ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านจิตใจ และวัตถุอย่างสันติสุขและยั่งยืน “มรดกทางวัฒนธรรม” เป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าซึ่งเกิดขึ้นในอดีตและได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง มรดกทางวัฒนธรรมบางอย่างกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและเป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคมสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติและกฎหมายประเทศต่างๆ ทั้งในแถบทวีปยุโรปและเอเชีย ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็นสองประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดีงานจิตรกรรม เป็นต้น และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) หรือตามกฎหมายไทยที่เรียกว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ได้แก่ ภาษา ศิลปะการแสดง งานช่างฝีมือดั้งเดิม เป็นต้น แม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทจะมีความหลากหลายในตัวเองอยู่มากก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถแบ่งแยกเนื้อหาทั้งสองประเภทได้ชัดเจนเด็ดขาด เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันมาโดยตลอด โดยเฉพาะงานจับต้องได้ซึ่งเป็นรูปธรรมนั้นมีพื้นฐานมาจากแนวความคิด ความเชื่อและทักษะเทคนิคอันเป็นลักษณะนามธรรมของงานจับต้องไม่ได้ลักษณะดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมขึ้น แสดงให้เห็นความโดดเด่นของพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับและถ่ายทอดสืบมา อันจะนำไปสู่การคุ้มครองและสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมสืบไป (ชาคริต สิทธิฤทธิ์, 2559, น.141)

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 43 กำหนดไว้ว่า บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ อนุรักษ์ พัฒนา หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงาม ทั้งของท้องถิ่นและของชาติรวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย

สภาพปัญหาสังคมโลกยุคปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศต่างๆทั่วโลกต่างตระหนักถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในฐานะที่เป็นบ่อเกิดของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และ

เป็นสิ่งประกันต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากปรากฏการณ์ที่ไร้ชั้นดิธรรมก่อให้เกิดการคุกคามอย่างร้ายแรงต่อการเสื่อมโทรม การสูญหาย หรือการทลายมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ ยูเนสโก(United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO)ได้รับเอา“อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” (Convention for the Safeguarding of the Intangible Culture Heritage) ในคราวประชุมครั้งที่ 32 ของยูเนสโก ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ระหว่างวันที่ 29 กันยายน ถึง 17 ตุลาคม ปี พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) และมีผลบังคับใช้เมื่อเดือนเมษายน 2549 (ค.ศ. 2006) อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐภาคีที่มีจุดประสงค์ที่จะสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ทั้งในการให้ความเคารพในมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมถึง การสร้างความตระหนักรู้ในระดับต่างๆเพื่อให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน รวมไปถึงการให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระหว่างประเทศ โดยประเทศที่สมัครเป็นสมาชิกภาคีย่อมมีพันธกรณีต้องปฏิบัติภายใต้เงื่อนไขและข้อกำหนดตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโกดังกล่าวสภาพความจำเป็นต้องมีกฎหมายเพื่อเป็นการคุ้มครองและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย เนื่องจาก กฎหมายอื่นในเรื่องเดียวกันหรือทำนองเดียวกัน ได้แก่ (1) พระราชบัญญัติกีฬามวย พ.ศ. 2542 ตราขึ้นเพื่ออนุรักษ์ศิลปะมวยไทยอันเป็นการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (2) พระราชบัญญัติคุ้มครอง และส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 ตราขึ้นเพื่อคุ้มครองการน าภูมิปัญญามาใช้กับการแพทย์แผนไทย (3) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เป็นเรื่องของการรับรองหรือคุ้มครองสิทธิผู้สร้างสรรค์ผลงานเขียนหรืองานศิลปะ และ (4) พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 เป็นเรื่องของการรับรองหรือคุ้มครองผู้ประดิษฐ์คิดค้นหรือออกแบบผลิตภัณฑ์ต่างๆ อย่างไรก็ตามขอบเขตการคุ้มครองของกฎหมายดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมถึงการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นการสืบทอดการสร้างสรรค์ผลงานที่มีมาแต่ดั้งเดิมเป็นเพียงการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเฉพาะเรื่องและยังไม่ครอบคลุมการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมทั้งหมด (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา,2558)

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้รับการคุ้มครองบ้างในบางส่วน เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ซึ่งดำเนินการไปตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แต่ยังมีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมบางส่วน เช่น องค์ความรู้ทักษะ หรือกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรม ที่ยังไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างจริงจังและเป็นระบบเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2556 รัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตรเป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีได้มีมติ (1) เห็นชอบอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้(Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ตามที่กระทรวงวัฒนธรรมเสนอโดยอนุสัญญานี้จะเป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศในการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และ (2) เห็นชอบให้ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ตามที่กระทรวงวัฒนธรรมเสนอ เมื่อรัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบอนุสัญญาฯ แล้วเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2558 รัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรีคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษา

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่สำนักงานคณะกรรมการการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาแล้ว มีสาระสำคัญ เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมหรือคุ้มครองการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ รวมทั้งเป็นการออกกฎหมายเพื่ออนุวัติการตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยสำนักงานคณะกรรมการการกฤษฎีกาหารือกับ กระทรวงวัฒนธรรม และได้แก้ไขชื่อ จากเดิม “ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เป็น “ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ต่อมา คณะรัฐมนตรีได้เสนอพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ(สนช.)และได้ผ่านความเห็นชอบจาก สนช. เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2558 นั่นคือ “พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559” โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม (กระทรวงวัฒนธรรม) ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของ คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และให้คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและให้ความเห็นชอบนโยบาย และแผนการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญา และแผนงานหรือโครงการต่างๆ เพื่อส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติเพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2559 และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2559 เป็นต้นไป โดยมี เนื้อหาดังนี้

จุดมุ่งหมายสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 โดยกระทรวงวัฒนธรรมได้ผลักดันให้ออกกฎหมายฉบับนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่า ที่ได้มีการสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝัง และสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมาอีกคนรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้รับผลกระทบ จากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ บางครั้งมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางที่บิดเบือน หรือไม่เหมาะสมและอาจเป็นเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านั้น ต้องเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดาย สมควรจัดให้มีการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืนสืบไป จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้” ดังนั้น พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดให้มีกลไกกำกับดูแล การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ รวมถึง กระบวนการ ขั้นตอนและมาตรการต่างๆ เพื่อรองรับการส่งเสริมและสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ที่จับต้องไม่ได้) เช่น องค์ความรู้ ทักษะ หรือ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้รับการปกป้องคุ้มครองที่ชัดเจน เป็นระบบ รวมถึง ส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืนสืบไป ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้มีบทบัญญัติประกอบด้วย 26 มาตรา แต่จะขอหยิบยกเพียงประเด็นสำคัญๆ มีดังนี้

1. ความหมายของคำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” หมายความว่า ความรู้ การแสดงออก การประเพณีปฏิบัติ หรือ ทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน ซึ่ง “ชุมชน” ในที่นี้หมายความว่า กลุ่มคนกลุ่มเดียวหรือหลายกลุ่มที่มีความรู้

มีการประพฤติปฏิบัติ สืบทอด หรือมีส่วนร่วมในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น (มาตรา 3)

2. ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามมาตรา 4 กำหนด ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

- (1) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา
- (2) ศิลปะการแสดง
- (3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีและเทศกาล
- (4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
- (5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม
- (6) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว
- (7) ลักษณะอื่นๆ ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

อย่างไรก็ตาม การจำแนกลักษณะมรดกภูมิปัญญาฯ ดังกล่าว มาจาก 7 สาขาตามที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้จำแนกไว้ ในปี พ.ศ. 2555 กล่าวคือ

- (1) สาขาวรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น นิทาน ตำนาน สุภาษิต ปริศนาคำทาย เป็นต้น
- (2) สาขาภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้สื่อสารในวิถีการดำรงชีวิตของชนกลุ่มต่างๆ เช่น ภาษาไทย ภาษาท้องถิ่น ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น
- (3) สาขาศิลปะการแสดง เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ ละคร เป็นต้น
- (4) สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีและเทศกาล เช่น มารยาท ขนบธรรมเนียม ประเพณี งานเทศกาล ฯลฯ
- (5) สาขาความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล เช่น อาหารแลโภชนาการ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน โหราศาสตร์และดาราศาสตร์ ฯลฯ
- (6) สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม เช่น ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง เครื่องประดับ ฯลฯ และ
- (7) สาขาการเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ซึ่งจัดอยู่ในสาขากีฬาภูมิปัญญาไทย เช่น มวยไทย หมากเก็บ เสือกินวัว ฯลฯ

3. คำว่า “คณะกรรมการ” หมายความว่า “คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ซึ่งคณะกรรมการฯ ดังกล่าว ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีทั้งส่วนกลาง กรุงเทพมหานคร และประจำจังหวัด

3.1 คณะกรรมการฯ (ส่วนกลาง) ซึ่งมาตรา 5 กำหนดให้คณะกรรมการฯ ประกอบด้วย

- (1) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธานกรรมการ
- (2) กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน 11 คนได้แก่ 1) ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา 2) ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 3) ปลัดกระทรวงมหาดไทย 4) ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม 5) ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 6) อธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญา 7) อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก 8) อธิบดีกรมศิลปากร 9) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 10) ปลัดกรุงเทพมหานคร และ 11) ประธานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ

(3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มีจำนวน 8 คน ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัตินี้กำหนดโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมและชุมชนด้วยคุณสมบัติของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิต้องมีสัญชาติไทย และ มีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์ ลักษณะต้องห้ามของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิคือ 1) เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ 2) เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น กรรมการหรือผู้ดำรงตำแหน่งซึ่งรับผิดชอบการบริหารพรรคการเมือง ที่ปรึกษาพรรคการเมือง หรือเจ้าหน้าที่พรรคการเมือง 3) เคยถูกไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจเพราะทุจริตต่อหน้าที่ หรือ ถูกเลิกจ้างจากหน่วยงานของเอกชนเพราะทุจริตต่อหน้าที่ และ 4) เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี

(4) อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เป็นกรรมการและเลขาธิการ และให้อธิบดีแต่งตั้งข้าราชการในกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นผู้ช่วยเลขาธิการ

3.2 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ (ส่วนกลาง) ที่สำคัญ ๆ คือ

(1) พิจารณาและให้ความเห็นชอบนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (เสนอโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม คณะกรรมการฯ กรุงเทพมหานคร และ คณะกรรมการฯ ประจำจังหวัด) รวมถึงพิจารณาและให้ความเห็นชอบแผนงานและโครงการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม(เสนอโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม)

(2) พิจารณาและให้ความเห็นชอบการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

(3) ออกประกาศกำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมถึงออกระเบียบต่างๆเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และมาตรการการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หลักเกณฑ์การจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หลักเกณฑ์การดำเนินงานของคณะอนุกรรมการกลั่นกรอง เป็นต้น

(4) กำกับ ติดตาม ประเมินผล สอดส่อง ดูแล คຸ້ມครอง ป้องกันมิให้มีการกระทำอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขึ้นบัญชีไว้ และให้ข้อมูล คำแนะนำแก่ผู้ที่นำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ตลอดจน ประกาศเกียรติคุณเพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร หรือหน่วยงานที่ทำความประโชยชน์ รวมถึงให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาแก่รัฐมนตรีในการออกกฎกระทรวง ตาม พ.ร.บ.นี้ (มาตรา 10) นอกจากนี้ คณะกรรมการฯ มีอำนาจแต่งตั้ง อนุกรรมการ คณะทำงาน อาทิอนุกรรมการกลั่นกรอง เพื่อทำหน้าที่พิจารณาให้ความเห็นชอบทางวิชาการประกอบการพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแก่คณะกรรมการด้วย (มาตรา 12)

3.3 องค์ประชุม และการวินิจฉัยของคณะกรรมการ

องค์ประชุมของคณะกรรมการ ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง ส่วนในการวินิจฉัยชี้ขาดให้ถือเสียงข้างมาก และกรรมการหนึ่งคนมีเสียงหนึ่งคะแนน แต่ถ้าคะแนนเท่ากันให้ประธานออกเสียงเพิ่มอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด และกำหนดให้คณะกรรมการ ต้องมีการประชุมอย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง (มาตรา 11)

4. กำหนดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด

4.1. องค์ประกอบของคณะกรรมการฯ (กรุงเทพมหานคร) ประกอบด้วย

- (1) ปลัดกรุงเทพมหานคร เป็นประธาน
- (2) กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน 7 คน ได้แก่ 1) ผู้อำนวยการกองกิจการเครือข่ายทางวัฒนธรรมกรมส่งเสริมวัฒนธรรม 2) ผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมศึกษากฎกรมส่งเสริมวัฒนธรรม 3) ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร 4) ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกรุงเทพมหานคร 5) ผู้อำนวยการสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร 6) ผู้อำนวยการสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร และ 7) ประธานสภาวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร
- (3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 คน ซึ่งปลัดกรุงเทพมหานครแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัตินี้กำหนด โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมและชุมชนด้วยโดยผู้อำนวยการกองวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานครเป็นเลขานุการ ส่วนผู้ช่วยเลขานุการ ให้อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม แต่งตั้งข้าราชการในกรมส่งเสริมวัฒนธรรม 1 คน ทั้งนี้ปลัดกรุงเทพมหานครอาจแต่งตั้งข้าราชการในสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครอีก 1 คนเป็นผู้ช่วยเลขานุการก็ได้(มาตรา 14)

4.2. องค์ประกอบของคณะกรรมการฯ (ประจำจังหวัด) ประกอบด้วย

- (1) ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานกรรมการ
- (2) กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน 5 คนได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัด ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 1 ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด และประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด
- (3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 6คน ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านต่างๆ ตามพระราชบัญญัตินี้โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมและชุมชนด้วยสำหรับเลขานุการ และช่วยเลขานุการนั้น ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจากข้าราชการในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด (มาตรา 15)

5. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ กรุงเทพมหานคร และคณะกรรมการฯ ประจำจังหวัดตามมาตรา 16 กำหนดให้คณะกรรมการฯ (กรุงเทพมหานคร) และคณะกรรมการฯ (ประจำจังหวัด) มีอำนาจหน้าที่สำคัญๆ คือ

- (1) เสนอนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และอาจเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศต่อคณะกรรมการโดยดำเนินการร่วมกับชุมชนเพื่อจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- (2) พิจารณาและคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อเสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการ
- (3) ประสานงานเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน ระดมทรัพยากรเพื่อการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมถึง ส่งเสริมให้รู้คุณค่าและมีการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

6. กำหนดให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ ตามมาตรา 18 กำหนดให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรมรับผิดชอบในงานธุรการและงานวิชาการของ คณะกรรมการ มีอำนาจหน้าที่สำคัญๆ ดังนี้

(1) เสนอนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของ ประเทศต่อคณะกรรมการ รวมถึงแผนงานและโครงการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ต่อคณะกรรมการ เช่น ด้านเงินอุดหนุน ด้านวิชาการ ด้านการฝึกอบรม ด้าน การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และสืบทอด หรือด้านอื่นที่เป็นประโยชน์ต่อ การส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

(2) เสนอมาตรการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และแนวทาง ความร่วมมือระหว่างชุมชนที่มีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการ

(3) รวบรวมและจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศ รวมถึงประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการ

(4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐหรือ เอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ ให้มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ถ่ายทอดความรู้ฝึกอบรม ศึกษาวิจัย ที่เกี่ยวกับมรดกภูมิ ปัญญาทางวัฒนธรรม รวมถึง ส่งเสริมและให้มีการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

7. กำหนดบทบัญญัติรองรับในทางปฏิบัติตามที่ของคณะกรรมการในการปฏิบัติการ ตามหน้าที่ คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ซึ่งมีทั้งคณะกรรมการฯ ส่วนกลาง กรุงเทพมหานคร และประจำจังหวัด) คณะอนุกรรมการกลั่นกรอง คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน หรือกรมส่งเสริมวัฒนธรรม อาจเชิญบุคคลใดมาให้ข้อเท็จจริง คำอธิบาย ความเห็น หรือ คำแนะนำทางวิชาการได้เมื่อเห็นสมควร และอาจขอความร่วมมือจากบุคคลใดเพื่อให้ได้มาซึ่ง ข้อเท็จจริง หรือเพื่อสำรวจกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (มาตรา 19)

8. กระบวนการพิจารณาการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยสรุปมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเป็น อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ (กรุงเทพมหานคร และประจำจังหวัด) ซึ่งต้องดำเนินการร่วมกับ ชุมชนเพื่อจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นผู้ รวบรวมและจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศ (มาตรา 16 (2) และ มาตรา 18 (4))

ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากรายการเบื้องต้น ซึ่ง คัดเลือกรายการเบื้องต้นโดยคณะกรรมการฯ (กรุงเทพมหานคร และประจำจังหวัด) เพื่อเสนอขึ้น บัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อคณะกรรมการฯ และเมื่อคณะกรรมการฯ กรุงเทพมหานคร หรือ ประจักษ์จังหวัด คัดเลือกรายการใดว่าเห็นสมควรขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาฯ แล้ว ให้เสนอต่อกรม ส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อเสนอคณะกรรมการต่อไป(มาตรา 20)

ขั้นตอนที่ 3 การพิจารณาให้ความเห็นชอบให้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ (ส่วนกลาง) ตามมาตรา 10 (7) พิจารณาและให้ความเห็นชอบการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ในการพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการใด ให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรมเสนอให้คณะกรรมการกลั่นกรองพิจารณาให้ความเห็นทางวิชาการเพื่อประกอบการพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการนั้นของคณะกรรมการ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด (มาตรา 21)

ขั้นตอนที่ 4 การประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยกำหนดให้อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรมประกาศการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามรายการที่คณะกรรมการเห็นชอบในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา 17 (5) และมาตรา 22)

9. การยกเลิกการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเมื่อปรากฏในภายหลังว่าการพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการใดเป็นไปโดยคลาดเคลื่อน หรือสำคัญผิดในข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ หรือมีข้อเท็จจริงปรากฏที่เปลี่ยนแปลงไปให้คณะกรรมการมีอำนาจแก้ไขหรือยกเลิกการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการนั้นได้(มาตรา 23) แต่เมื่อปรากฏว่ามีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขึ้นบัญชีไว้ให้คณะกรรมการเสนอต่อรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม เพื่อมีคำสั่งให้ระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าวได้ เว้นแต่กรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนหรือเป็นกรณีที่น่าจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกคำสั่งระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นได้(มาตรา 24) ซึ่งหมายความว่า หากมีผู้ทำการละเมิดต่อมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ก็จะไม่มีการลงโทษต่อความผิดการละเมิดนั้นโดยตรง แต่จะเป็นการลงโทษหากได้รับคำสั่งให้ระงับการกระทำนั้นๆ แล้วไม่ปฏิบัติตาม ซึ่งถือเป็นการฝ่าฝืนคำสั่งของผู้มีอำนาจแทน

10. การประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ(ภายในประเทศ)ในปี 2558 กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้พิจารณาประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ จำนวน 32 รายการใน 7 สาขา ประกอบด้วย (1) สาขาศิลปการแสดง จำนวน 6 รายการ ได้แก่ กลองยาว ขับลื้อ บานอ เพลงปรบไก่ ละครพันทางและฟ้อนเงี้ยว (2) สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม จำนวน 5 รายการ ได้แก่ โองมั่งกรราชบุรี เครื่องเงินไทย ปราสาทผึ้ง งานช่างสนะ และเครื่องบูชาอย่างไทย (3) สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน จำนวน 5 รายการ ได้แก่ นิทานพระรถ-เมรี นิทานท้าวปาจิตต์-อรพิมพ์ ตำนานสงกรานต์ ตำนานพระธาตุประจำปีเกิด และตำนานพระพุทธรูปลอยน้ำ (4) สาขาภูมิปัญญาไทย จำนวน 4 รายการ ได้แก่ โคมลอยลอดห่วง ชักเย่อเกวียนพระบาท ลูกช่างและตาเข่งหรือตั่งเต (5) สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลจำนวน 5 รายการ ได้แก่ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกในเทศกาลวัน มาฆบูชา จังหวัดยโสธร ประเพณีสลากย้อมเมืองลำพูน สวดโอ้เอื้อวิหารราย และเหยา (6) สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล จำนวน 5 รายการ ภูมิปัญญาการทำปลาตุกร้า ภูมิปัญญาการอยู่ไฟ ภูมิปัญญาการทำเหมืองฝาย ภูมิปัญญาการเลี้ยงควายไทย และภูมิปัญญาการทำเส้นไหมไทย (7) สาขาภาษา จำนวน 2 รายการ ได้แก่ ภาษากูย / กวย และภาษาพวน (ไทยรัฐออนไลน์ วันที่ 9 กันยายน 2559 จาก :

<http://www.thairath.co.th/content/523951>)

เมื่อพระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ มีผลให้บรรดามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว (ก่อนวันที่ 2 มีนาคม 2559) เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ตามพระราชบัญญัตินี้ (มาตรา 25)

11. ข้อดีของพระราชบัญญัตินี้ คือ

(1) เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ พื้นฟู ค้ำครอง และส่งเสริมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปฏิบัติและการดำเนินการให้เป็นรูปธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรักษาและสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้สืบทอดและคงอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งยัง เป็นการสนับสนุนให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ให้สืบทอดต่อไปยังชนรุ่นหลังนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดรายได้และมีผลต่อเศรษฐกิจของประเทศ

(2) ทำให้มีกระบวนการที่ชัดเจนในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาขององค์การยูเนสโกคือ อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ. 2546 (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) ขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ องค์การยูเนสโก ที่ต้องการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างไรก็ตาม ประโยชน์ที่ประชาชนและสังคมจะได้รับ คือ มรดกภูมิปัญญาฯ จะได้รับการอนุรักษ์ พื้นฟู ปกป้อง และค้ำครอง รวมถึงส่งเสริมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปฏิบัติและการดำเนินการให้เป็นรูปธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรักษาและสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้สืบทอดและคงอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย รวมถึง ได้รับการส่งเสริมให้มีการสืบทอดไปยังชนรุ่นหลังนำไปใช้ประโยชน์ส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศ สร้างรายได้และมีผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ก็จะได้รับประโยชน์ในหลายด้าน ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ สำหรับภายในประเทศจะส่งผลให้เกิดกระบวนการดำเนินงานสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ทั้งการจัดทำรายการทะเบียน การบันทึกข้อมูล การส่งเสริม การเผยแพร่ และการถ่ายทอดมรดก วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งแม้ปัจจุบันกระทรวงวัฒนธรรมจะดำเนินการอยู่แล้วในบางส่วน แต่การเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาจะมีส่วนช่วยให้กระบวนการดังกล่าวได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่วนทางด้านระหว่างประเทศ ประเทศไทยก็จะได้รับการจารึกไว้ในรายชื่อประเทศที่ตระหนักและเห็นคุณค่าชนกลุ่มน้อยและชุมชน และจะเกิดความร่วมมือระหว่างกันที่จะไม่ทำอะไรที่มีผลเสียต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น การท่องเที่ยวที่อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์แบบไม่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังเป็นการยืนยันบทบาทของประเทศไทยในเวทีโลกต่อการดำเนินงานเรื่องการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ทั้งยังมีสิทธิในการเสนอรายการเพื่อประกาศเป็นตัวแทนของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ หรือรายการมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการสงวนรักษาอย่างเร่งด่วน รวมทั้งสามารถเสนอแผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือจากองค์การยูเนสโกได้อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มีบทบัญญัติ 26 มาตราให้ความหมายว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” คือ ความรู้การแสดงออก

การประเพณีปฏิบัติ หรือทักษะทางที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน ซึ่งครอบคลุม 6 เรื่อง คือ 1) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา เช่น นิทาน ตำนาน สุภาษิต ปริศนาคำทาย ฯลฯ 2) ศิลปะการแสดง เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ ละคร ฯลฯ 3) แนวทางปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมประเพณี และเทศกาล เช่น มารยาท ฯลฯ 4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล เช่น อาหารและโภชนาการ การแพทย์แผนไทย โหราศาสตร์ ฯลฯ 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม เช่น จักสาน งานผ้า เครื่องปั้นดินเผา งานไม้ โลหะ ฯลฯ 6) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ฯลฯ และอื่นๆ

ตามที่กำหนดในกฎกระทรวงกลไกสำคัญคือ ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้งส่วนกลางส่วนกรุงเทพมหานคร และประจำจังหวัด เพื่อดำเนินการร่วมกับชุมชนและทุกภาคส่วนในการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และให้มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ถ่ายทอดความรู้ฝึกอบรม ศึกษาวิจัย และส่งเสริมให้มีการสืบทอด รวมถึงให้มีการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศ รวมทั้ง ส่งเสริมสนับสนุนให้มีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศโดยกำหนดให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการรับผิดชอบในงานธุรการและงานวิชาการของคณะกรรมการดังกล่าว ส่วนมาตรการแนวทางป้องกันและรักษามรดกภูมิปัญญาฯ เมื่อปรากฏว่ามีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขึ้นบัญชีไว้ โดยให้คณะกรรมการเสนอต่อรัฐมนตรีเพื่อมีคำสั่งให้ระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าวได้ เว้นแต่กรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนหรือเป็นกรณีที่น่าจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกคำสั่งระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นได้นโยบายในการขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อองค์การยูเนสโกของประเทศไทยตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม (นายวีระ โรจน์พจนรัตน์) แถลงข่าวเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2559 ต่อสื่อมวลชน

ต่าง ๆ สรุปได้ว่า เมื่อพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มีผลใช้บังคับแล้วทำให้ประเทศไทยสามารถสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกภาคีสัญญะว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโก (Convention for the Safeguarding of the Intangible Culture Heritage) ประเทศไทยจะได้ประโยชน์ในหลายด้าน เช่น สามารถเสนอรายการมรดกวัฒนธรรมของไทยเข้าสู่กระบวนการพิจารณารายการที่เป็นตัวแทนของมนุษยชาติได้ ซึ่งหากได้รับการประกาศขึ้นทะเบียน จะทำให้รายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทยเป็นที่รู้จักเป็นการแสดงตัวตนของไทยในเวทีระดับนานาชาติ ทั้งยัง มีส่วนสนับสนุนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของประเทศไทยได้เป็นอย่างดีโดยประเทศไทยมีแผนเสนอมรดกทางวัฒนธรรมต่อองค์การยูเนสโกในปี 2560รวม 5รายการ ได้แก่ โขน โนรา มวยไทย นวดไทย และอาหารไทยซึ่งการเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมนั้น จะต้องจัดทำเรื่องส่งให้องค์การยูเนสโกให้เรียบร้อยก่อนวันที่ 31 มีนาคมของทุกปี กรณีที่ประเทศไทยเสนอขอขึ้นทะเบียน โขน ถ้าช้ากว่าประเทศกัมพูชานั้น เนื่องจากต้องรอให้ พระราชบัญญัติฉบับนี้มีผลใช้บังคับก่อนจึงสามารถเสนอได้และเนื่องจากองค์การยูเนสโกไม่ได้ห้ามการขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความ คล้ายคลึงกัน ตัวอย่างเช่น อาร์เจนตินาและอุรุกวัย ขอขึ้นทะเบียนท่าลีลาศ “แทงโก” เป็นมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันได้หรือ กรณีที่แต่ละ

ประเทศต่างก็ขอขึ้นทะเบียนซึ่งสามารถกระทำได้ เช่น เกาหลีเหนือขอขึ้นทะเบียนกิมจิเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไว้แล้ว และอีก 2 ปีต่อมาเกาหลีใต้ก็ขอขึ้นทะเบียนกิมจิได้เช่นเดียวกัน ข้อเสนอแนะภาครัฐควรจัดให้มีคู่มือปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการ ขั้นตอน หลักเกณฑ์ และวิธีการ ส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ที่จับต้องไม่ได้) เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐ ในการดำเนินการเพื่อ อนุรักษ์ พื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงาม ทั้งของท้องถิ่นและของชาติ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงองค์ความรู้ และเกิดความเข้าใจ อย่างถูกต้อง (https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=1544 วนิดา อินทรอำนาจ ผู้เรียบเรียง 23 พฤษภาคม 2560 สืบค้นวันที่ 15 มิถุนายน 2565)

รายละเอียดเอกสารประกอบการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

สำหรับเอกสารประกอบการเสนอแหล่งเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้น ได้อ้างอิงมาจากเอกสาร “แนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก” ซึ่งได้กำหนดรายละเอียดของการจัดเตรียมเอกสารเพื่อการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ประกอบด้วยเอกสารทั้งหมด ได้แก่

1. การจำแนกประเภทแหล่งมรดก

“แหล่งมรดก” ที่ต้องการเสนอเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ต้องมีการกำหนดขอบเขตของแหล่งอย่างชัดเจน ในกรณีที่มี “พื้นที่แนวกันชน (Buffer Zone)” ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่อยู่โดยรอบของแหล่งมรดกที่ต้องการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ต้องจัดทำแผนที่ประกอบเพื่อแสดงขอบเขตของแหล่งมรดกที่มีรายละเอียดที่ชัดเจน โดยต้องใช้แผนที่ภูมิประเทศฉบับล่าสุดที่จัดทำขึ้นอย่างเป็นทางการของรัฐบาลสมาชิก ทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการบ่งชี้ขอบเขตที่มีความคลุมเครือระหว่างแนวเขตของ “แหล่ง (Site, Core Zone)” กับ “พื้นที่แนวกันชน (Buffer Zone)” ซึ่งในแผนที่ที่ใช้ในการอ้างอิงนั้นจะต้องระบุรายละเอียดของแนวเขตของแผ่นดินและ/หรือผิวน้ำที่อยู่ในพื้นที่ของ “แหล่ง” ที่ต้องการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกอย่างชัดเจน ซึ่งหากการระบุขอบเขตของ “แหล่ง” ไม่มีความชัดเจนจะถูกพิจารณาว่า เอกสารประกอบการขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกแหล่งนั้น “ไม่สมบูรณ์”

2. คำบรรยายเกี่ยวกับแหล่งมรดก

เป็นเอกสารที่แสดงรายละเอียดของ “แหล่งมรดก” ที่ต้องการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ประกอบด้วย “การจำแนกประเภทของแหล่งมรดก” “ภาพรวมความเป็นมาทางประวัติศาสตร์” และ “พัฒนาการของแหล่งมรดก” โดยจะต้องแสดงรายละเอียด และอธิบายองค์ประกอบทุกส่วนที่ถูกระบุไว้ในขอบเขตของแผนที่ โดยเฉพาะกรณีของ “แหล่งมรดก” ที่มีการขอรับการขึ้นทะเบียนในลักษณะของ “แหล่งมรดกโลกแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination)” ซึ่งจำเป็นจะต้องมีรายละเอียดขององค์ประกอบแต่ละส่วนที่ชัดเจนนอกจากนี้ จะต้องอธิบายความสัมพันธ์ที่แสดงคุณค่าของเชื่อมโยงความเป็นมาของแต่ละแหล่งได้อย่างชัดเจน รวมถึงเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่เกิดขึ้นกับ “แหล่งมรดก” เหล่านั้นด้วย โดยรายละเอียดทั้งหมดจะต้อง

แสดงให้เห็นถึง “ความจริงอันสำคัญ” ซึ่งเป็นข้อมูลที่จำเป็นต้องใช้เป็นเหตุผลในการสนับสนุนว่า รายละเอียดของข้อมูลมีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การพิจารณาเรื่อง “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” และ “ความครบถ้วนสมบูรณ์ (Integrity)” และ/หรือ “ความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity)”

3. การให้เหตุผลเพื่อรับการขึ้นทะเบียน

เป็นเอกสารที่แสดงรายละเอียดและอธิบายว่า “แหล่งมรดก” ที่ต้องการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก มีหลักเกณฑ์ตรงตามคุณสมบัติข้อใดของการพิจารณาเรื่อง “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล” โดยการอธิบายจะต้องระบุให้ชัดเจนถึงเหตุผลความสำคัญของ “แหล่งมรดก” ที่สัมพันธ์กับหลักเกณฑ์นั้นๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่า และศักยภาพที่เพียงพอต่อการได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นแหล่งสำคัญในบัญชีมรดกโลกนอกจากนี้ ยังต้องนำเสนอข้อมูลว่าด้วยการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบแหล่งที่นำเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบกับ “แหล่งมรดก” แห่งอื่นๆ ที่มีลักษณะที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัน หรือมีคุณสมบัติที่แสดงความคล้ายคลึงกันทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ ทั้งนี้ อาจเป็นแหล่งที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกก็ได้ หรือเป็นแหล่งที่ทรงคุณค่าอื่นๆ ก็ได้ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบนั้น จำเป็นต้องอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งที่ต้องการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกในบริบทที่สัมพันธ์กับแหล่งที่ยกขึ้นมาเป็นคู่เปรียบเทียบ และจะต้องเขียน “เอกสารแถลงการณ์ (Statement)” ที่แสดงรายละเอียดถึง “ความครบถ้วนสมบูรณ์ (Integrity)” และ “ความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity)” ของ “แหล่งมรดก” นั้น ให้มีความสอดคล้องกับสภาพที่ระบุไว้ในย่อหน้าที่ 79 - 95 ของเอกสารแนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก

4. สถานภาพของการอนุรักษ์และปัจจัยที่มีผลต่อแหล่งมรดก

เป็นเอกสารข้อมูลที่แสดงรายละเอียดต่างๆ ของแหล่งที่ต้องการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ทั้งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางกายภาพ สถานภาพของการอนุรักษ์ ตลอดจนมาตรการในการอนุรักษ์แหล่งที่นำเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกโดยเนื้อหาของเอกสารต้องแสดงข้อมูลทั้งปัจจัยสนับสนุน (Opportunity) และปัจจัยคุกคาม (Threat) ที่อาจส่งผลกระทบต่อแหล่งที่นำเสนอทั้งนี้ ในเนื้อหาข้อมูลส่วนนี้ถือเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการประเมินผลการติดตามผล ตลอดจนการตรวจสอบ สถานการณ์การอนุรักษ์แหล่งที่นำเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกในอนาคตด้วย

5. การปกป้องคุ้มครอง และการบริหารจัดการ

เอกสารแสดงข้อมูลทางด้าน “การปกป้องคุ้มครอง” โดยระบุรายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางการปกป้องคุ้มครองคุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกทางธรรมชาติที่ต้องการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ซึ่งอาจประกอบด้วยมาตรการทางกฎหมายระเบียบสัญญา แผนงาน สถาบัน และ/หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีผลโดยตรงต่อการปกป้องคุ้มครองที่ต้องการเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกนั้น ทั้งนี้ต้องระบุข้อมูลโดยละเอียดที่แสดงถึงวิธีการหรือแนวทางการปกป้องคุ้มครองที่สามารถดำเนินการได้จริง ทั้งนี้ เอกสารดังกล่าว สามารถจัดทำทั้งเอกสารภาษาอังกฤษ หรือภาษาฝรั่งเศสที่มีรายละเอียดของแผนงาน และ/หรือเอกสาร

ของสถาบัน หรือสาระสังเขปทางกฎหมาย กฎระเบียบ และ/หรือสัญญาในขณะที่เอกสารที่แสดงถึงข้อมูลด้าน “การบริหารจัดการ” เป็นเอกสารที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับแผนการบริหารจัดการ หรือระบบการจัดการอื่นๆ ที่มีความเหมาะสมกับแหล่งมรดก และสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแผนการบริหารจัดการหรือระบบการจัดการดังกล่าวนั้นต้องแสดงถึงการบูรณาการที่มีฐานคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเอกสารแผนการจัดการหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับระบบการบริหารจัดการซึ่งต้องมีข้อมูลการวิเคราะห์นั้นจะต้องผนวกรวมเข้าไปในเอกสารเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก

ทั้งนี้ หากแผนการบริหารจัดการดังกล่าวอยู่ในภาษาอื่นๆ ที่นอกเหนือจากภาษาอังกฤษ หรือภาษาฝรั่งเศส จะต้องดำเนินการแปลเป็นภาษาใดภาษาหนึ่งแนบไปด้วย สำหรับการทำเอกสารเพื่อนำเสนอแหล่งมรดกเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกนั้น ต้องแนบเอกสารที่แสดงแผนการบริหารจัดการหรือระบบการบริหารจัดการที่แสดงข้อมูลการวิเคราะห์ในประเด็นที่ว่าด้วยประสิทธิภาพของแผนหรือระบบการบริหารจัดการเข้าไปด้วย เนื่องจากเป็นเอกสารที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลกอย่างไรก็ตาม หากรัฐภาคีสมาชิกที่นำเสนอเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกไม่จัดเตรียมเอกสารดังกล่าวแนบไปด้วยนั้น คณะกรรมการมรดกโลกอาจพิจารณาว่าเอกสารเสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกนั้นเป็นเอกสารที่ “ไม่สมบูรณ์” และจะไม่มีกรดำเนินการใดๆ ต่อ ยกเว้นในกรณีที่มีเอกสารประกอบอื่นๆ ที่สามารถสื่อถึงแนวทางในการบริหารจัดการแหล่งมรดกที่นำเสนอขึ้นต่อไป

6. การติดตามประเมินผล

สำหรับเอกสารการเสนอแหล่งมรดกเพื่อขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก จะต้องมียรายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางในการติดตามและตรวจสอบผลการดำเนินการ โดยจะต้องมีการระบุตัวชี้วัดหลักซึ่งอาจจะเป็นตัวชี้วัดที่ได้ดำเนินการอยู่แล้ว หรืออาจมีการนำเสนอมตัวชี้วัดใหม่ๆ ขึ้นมาเพิ่มเติมก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อใช้ในการตรวจวัดและประเมินสภาพของการอนุรักษ์ของแหล่งมรดกที่ขอรับการขึ้นทะเบียนว่าได้รับการบริหารจัดการให้เป็นไปตามมาตรการในการอนุรักษ์ที่กำหนดหรือไม่ ช่วงเวลาของการตรวจสอบ และเอกลักษณ์ของผู้รับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย

7. เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในการจัดทำเอกสารเพื่อเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกนั้นจะต้องมีมาตรฐานในรายละเอียดและคุณภาพของเอกสาร ดังต่อไปนี้

1) ไฟล์ภาพที่ประกอบในเอกสาร ต้องมีคุณภาพเหมาะสมสำหรับการจัดพิมพ์ โดยมีความละเอียดของภาพอย่างน้อย 300 dpi และหากเป็นไปได้ควรใช้ภาพสไลด์ขนาด 35 มิลลิเมตร นอกจากนี้ ยังสามารถใช้สื่อ วัตถุทัศนอื่นๆ เช่น फिल्म วิดีโอ หรือสื่อภาพและเสียงอื่นๆ ประกอบเป็นหลักฐานได้

2) ในเอกสารเพื่อเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ข้อมูลการสำรวจที่จัดแสดงเป็นภาพ สื่อภาพ และเสียง พร้อมทั้งแบบฟอร์มการมอบอำนาจให้ดำเนินการ จะต้องอยู่ในรูปแบบของการจัดพิมพ์ หรือทำเป็นเอกสารแบบอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบของ Word หรือ PDF

8. ข้อมูลสำหรับการติดต่อกับผู้ที่มีอำนาจรับผิดชอบ

ในเอกสารเพื่อเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกนั้น ต้องให้รายละเอียดข้อมูลสำหรับติดต่อกับหน่วยงานที่รับผิดชอบและได้รับมอบอำนาจจากรัฐภาคีสมาชิก

9. ลายมือชื่อในนามของรัฐภาคีสมาชิก (หรือกลุ่มของรัฐภาคีสมาชิก)

การจัดทำเอกสารเพื่อเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกนั้น เอกสารสมบูรณ์จะต้องมีการลงลายมือชื่อต้นฉบับของผู้ที่ได้รับมอบหมายอย่างเป็นทางการจากรัฐภาคีสมาชิก

10. จำนวนของสำเนาที่ต้องนำเสนอ

การจัดทำเอกสารเพื่อเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกต้องทำสำเนาของเอกสารโดยมีจำนวนเอกสารในการทำสำเนาที่มีความแตกต่างกันตามประเภทของแหล่งมรดก ดังนี้

1) การขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกทางธรรมชาติ (ไม่รวมภูมิทัศน์วัฒนธรรม) ใช้เอกสารสำเนา จำนวน 2 ฉบับ

2) การขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกแบบผสม และภูมิทัศน์วัฒนธรรม ใช้เอกสารสำเนา จำนวน 3 ฉบับ

11. กระดาษและรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์

เอกสารในการเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก จะต้องนำเสนอบนกระดาษขนาดมาตรฐาน A4 ทั้งในลักษณะของการจัดพิมพ์ และเอกสารแบบอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบของ Word หรือ PDF

12. การจัดส่ง

รัฐภาคีสมาชิกต้องเสนอเอกสารเพื่อเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกที่จัดทำเป็นภาษาอังกฤษ หรือฝรั่งเศส ที่มีการลงนามจากผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องแล้วและดำเนินการจัดส่งที่ UNESCO World Heritage Centre เลขที่ 7, Place de Fontenoy 75352 Paris 07 SP, France Tel: +33 (0) 1 4568 1136 E-mail: wh-nominations@unesco.org

ทั้งนี้ รัฐภาคีสมาชิก อาจจะเสนอร่างเอกสารเพื่อเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกต่อสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการมรดกโลก เพื่อขอความเห็นและขอรับการตรวจสอบในประเด็นต่างๆ ก่อนที่จะนำเสนออย่างเป็นทางการต่อคณะกรรมการมรดกโลก โดยมีกำหนดการส่งภายในวันที่ 30 กันยายนของแต่ละปี ซึ่งในขั้นตอนการเสนอร่างเพื่อขอความเห็นและตรวจสอบเป็นขั้นตอนที่รัฐภาคีสมาชิกจะดำเนินการหรือไม่ก็ได้ตามความสมัครใจ โดยเอกสารที่เสนอขอรับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทั้งหมด รวมทั้งที่เป็นแผนที่ แผนที่ วัสดุภาพ ฯลฯ จะถูกจัดเก็บโดยสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการมรดกโลก

(<http://naturalworldheritage.dnp.go.th/news/view?id=19> สืบค้นวันที่ 16 มิถุนายน 2565)

3. หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์

หลักการ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ยุทธศาสตร์ (Strategic) เป็นเทคนิคที่ใช้อยู่ในกิจการทหารมีพื้นฐานอยู่ในตำราพิชัยสงคราม “ซุนวู” ของจีน ได้รวบรวมหลักการวางแผนยุทธศาสตร์ทางการทหารไว้ปัจจุบันนักธุรกิจภาคเอกชนได้ประยุกต์แนวคิดและวิธีการของแผน

ยุทธศาสตร์มาใช้ในการแข่งขันทางธุรกิจโดยคำนึงถึงการแข่งขันให้อยู่รอด การมุ่งหวังผลกำไรเป็นหลัก ต่อมาภาครัฐได้นำแนวทางของภาคเอกชน มาประยุกต์ใช้ต่อเพื่อให้การบริหารงานภาครัฐสามารถปรับกลไกได้ทันยุคสมัยโดยคำนึงถึงการสนองความต้องการของประชาชนเป็นหลัก (ทิวากร นุกิจ, 2555 หน้า 78) ยุทธศาสตร์ (Strategy) เป็นแผนการดำเนินงานที่สร้างขึ้นอย่างเป็นระบบซึ่งมีองค์ประกอบต่างๆ สัมพันธ์สอดคล้องกัน เป็นแผนที่วิสัยทัศน์หรือภาพฝันที่วาดไว้ เป็นการร่วมจิตมีเป้าหมายร่วมกัน แสดงถึงเจตจำนงร่วมของทุกฝ่าย ผนึกพลังใจของทุกฝ่ายเพื่อกระทำพันธกิจอันถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ให้เกิดผลกระทบและได้ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์แผนยุทธศาสตร์ที่ดีมาจากการวิเคราะห์อดีต รู้ปัจจุบัน เพื่อไล่ให้ทันอนาคต วิเคราะห์สถานการณ์ที่ผ่านมา วิเคราะห์ทรัพยากร ทุนต่างๆ อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่ยังไม่ได้พัฒนาหรือยังไม่ได้พัฒนาเต็มที่ หรือที่ยังซ่อนเร้นอยู่ แผนยุทธศาสตร์ที่ดีเป็นผลที่เกิดจากกระบวนการวางแผนที่ดีการบริหารจัดการแผนอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดเป็นประสิทธิผลที่ปรากฏจริงเป็นแผนที่มีความประสงค์ดี ก่อให้เกิดการร่วมมือ มีหลักการดีก่อให้เกิดการ ร่วมคิด มีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องก่อให้เกิดการร่วมทำ และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่จัดการดีก่อให้เกิดการร่วมแรง ในภาษาไทยมีวลีว่า “ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ” (เสรี พงศ์พิศ, 2548 หน้า 120) ยุทธศาสตร์ (Strategy) ไม่ใช่พันธกิจ (Mission) แต่ยุทธศาสตร์ คือแผน (Plan) ที่จะนำองค์การให้บรรลุพันธกิจที่กำหนด หากองค์การต้องการชัยชนะ องค์การต้องเตรียมพร้อมสำหรับอนาคต และกำหนดยุทธศาสตร์ที่จะนำองค์การไปสู่อนาคตที่เตรียมพร้อมไว้ (Jonas. 2000: 65)

1. ความหมายของยุทธศาสตร์

คำว่า “ยุทธศาสตร์” (Strategy) มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลายและน่าสนใจดังต่อไปนี้

เซอร์เกย์(Sergay, 2012: 59) อธิบายคำว่า “ยุทธศาสตร์ (Strategy)” หมายถึงกลไกหรือเครื่องมือที่จะทำให้องค์การมีหรือเพิ่มความสามารถในการแข่งขันที่ต้องการ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตและแนวทางหรือวิธีการที่จะช่วยให้ได้มาซึ่งความสามารถในการแข่งขันดังกล่าวนี้

ฮิล และ โจนส์ (Hill & Jones. 2009: 2) อธิบายคำว่า “ยุทธศาสตร์ (Strategy)” คือชุดของการปฏิบัติการซึ่งผู้บริหารเลือกนำมาใช้เพื่อเพิ่มสมรรถนะขององค์การของตนเมื่อเทียบกับคู่แข่ง หากผลของการใช้ยุทธศาสตร์ทำให้องค์การมีสมรรถนะที่เหนือกว่าสิ่งนี้หมายถึงการมีความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ (Strategy) คือกระบวนการซึ่งบุคคลหรือองค์การตัดสินใจเลือกเกี่ยวกับทรัพยากรซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด เพื่อสนองความต้องการบนพื้นฐานเฉพาะ ภายใต้สถานะแวดล้อมที่ไม่มีความแน่นอน (KelvinnHinde, n.d.) ยุทธศาสตร์ (Strategy) คือรูปแบบของวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ กิจกรรมการตัดสินใจ หรือการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นปัจจัยกำหนดว่าองค์การคือใครทำอะไร ยุทธศาสตร์แตกต่างกันตามระดับของหน่วยงานและช่วงเวลา (Bryson, 1995: 32) ยุทธศาสตร์ (Strategy) คือทิศทางและขอบเขตขององค์การในระยะยาว เพื่อให้บรรลุ ประโยชน์แก่องค์การโดยผ่านการจัดสรรทรัพยากรภายใต้ภาวะแวดล้อมแห่งการเปลี่ยนแปลง เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดและความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Johnson and Scholes, 1999: 10)

ยุทธศาสตร์(Strategy) เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการ (End) วิธีการ (Way) เครื่องมือ (Mean) ยุทธศาสตร์ชาติ (National Strategy) เป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่ง

ผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการ ซึ่งก็คือเป้าหมายของชาติ ที่มักจะถูกกล่าวถึงในรูปของผลประโยชน์แห่งชาติ บทบาทของกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์คือ แปลงผลประโยชน์แห่งชาติให้เป็นวิธีการ และเครื่องมือที่จะทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ ส่วนเครื่องมือหรือวิธีการต่างๆ จะถูกกล่าวถึงในรูปของเครื่องมือกำลังอำนาจแห่งชาติ ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา การทหาร วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีการพลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

จากความหมายของยุทธศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า “ยุทธศาสตร์คือกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการ (End) ซึ่งอยู่ในรูปของผลประโยชน์แห่งชาติ แปลงไปสู่วิธีการ (Way) ซึ่งอยู่ในรูปแบบของแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการ โดยใช้เครื่องมือ (Mean) ซึ่งอยู่ในรูปแบบของกำลังอำนาจแห่งชาติ นำไปใช้เพื่อกำหนดทิศทาง นโยบาย มาตรการ กลยุทธ์และกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วม มีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลในการเลือกใช้กำลังอำนาจแห่งชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของประชาชนโดยมีแผนและภาพอนาคตเป็นตัวกำหนด”

1. องค์ประกอบของยุทธศาสตร์

องค์ประกอบของยุทธศาสตร์ประกอบด้วยพื้นฐาน 5 ประการ คือ

1. การกำหนดทิศทาง (Direction Setting)
2. การประเมินองค์การและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning)
3. การจัดทำยุทธศาสตร์ (Strategy Formulation)
4. การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation)
5. การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การกำหนดทิศทาง ในการกำหนดทิศทางขององค์การประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และการกำหนดภารกิจ (Mission) หรือกรอบในการดำเนินงานที่ชัดเจนจะช่วยให้องค์การสามารถกำหนดทิศทางในระยะยาวในภารกิจ (Mission) ของกระบวนการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์นั้น ชั้นแรกองค์การจะต้องระบุภารกิจและเป้าหมายหลักที่สำคัญขององค์กร ซึ่งภารกิจหมายถึงประกาศหรือข้อความขององค์กรที่พยายามกำหนดว่าจะทำอะไรในปัจจุบัน และกำลังจะทำอะไรในอนาคตและองค์การเป็นองค์การแบบใด และจะก้าวไปสู่การเป็นองค์การแบบใด ทั้งนี้เพื่อบรรลุสู่ความเป็นเลิศเหนือคู่แข่ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วข้อความเรื่องภารกิจขององค์การจะประกอบไปด้วย ข้อความที่บ่งบอกถึงคุณค่าทางปรัชญาสำคัญที่ผู้บริหารตัดสินใจกระทำ ซึ่งแสดงถึงพันธะของบริษัทที่มีต่อเป้าหมายและสอดคล้องกับคุณค่าของผู้บริหาร นอกจากนี้แล้วภารกิจยังจะสร้างสภาพแวดล้อมในการกำหนดกลยุทธ์และเป้าหมายคือการบอกถึงสิ่งที่ต้องการปรารถนาให้เกิดขึ้นในอนาคต และพยายามบรรลุ โดยมีการกำหนดให้ชัดเจน กระชับ ตรงจุด และสามารถวัดได้ ทั้งนี้การกำหนดเป้าหมายจะมีการกำหนดให้ชัดเจนขึ้นกว่าการกำหนดภารกิจที่จะต้องทำสิ่งใด

2.2. การประเมินองค์การและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning) ในการ

ประเมินสภาพแวดล้อมขององค์กรนั้น ประกอบไปด้วยการประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกและการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทราบถึง จุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือโดยทั่วไปจะเรียกว่าการวิเคราะห์ตามตัวแบบสว็อท (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ ซึ่งช่วยผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายในโอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานขององค์กร SWOT มาจากตัวย่อภาษาอังกฤษ 4 ตัว ได้แก่

S มาจาก Strengths หมายถึง จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในบริษัท เช่น จุดแข็งด้านส่วนประสม จุดแข็งด้านการเงิน จุดแข็งด้านการผลิต จุดแข็งด้านทรัพยากรบุคคลองค์กรจะต้องใช้ประโยชน์จากจุดแข็งในการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

W มาจาก Weaknesses หมายถึง จุดด้อยหรือจุดอ่อนซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายในเป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในต่างๆ ขององค์กรซึ่งองค์กรจะต้องหาวิธีในการแก้ปัญหา

O มาจาก Opportunities หมายถึง โอกาสซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกเป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กรเอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กร โอกาสแตกต่างจากจุดแข็งตรงที่โอกาสนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก แต่จุดแข็งนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายใน นักการตลาดที่จะต้องเสาะแสวงหาโอกาสอยู่เสมอ และใช้ประโยชน์จากโอกาสนั้น

T มาจาก Threats หมายถึง อุปสรรคซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอกซึ่งธุรกิจจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและพยายามขจัดอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น

2.3 การจัดทำยุทธศาสตร์ (Strategy Formulation) การกำหนดยุทธศาสตร์เป็นการพัฒนาแผนระยะยาวบนรากฐานของโอกาสและอุปสรรค ที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน โดยองค์กรจะต้องกำหนดและเลือกยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดที่เหมาะสมกับองค์การที่สุด ผู้บริหารต้องพยายามตอบคำถามว่า ทำอย่างไรองค์การจึงจะไปถึงเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ได้โดยใช้ความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์การกำหนดเป็นยุทธศาสตร์

2.4 การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation) การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติคือกระบวนการที่ผู้บริหารแปลงยุทธศาสตร์และนโยบาย ไปสู่แผนการดำเนินงานกำหนดรายละเอียดด้านต่างๆ เช่น ด้านงบประมาณหรือวิธีการดำเนินงานซึ่งกระบวนการนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงภายในด้านวัฒนธรรมโครงสร้าง หรือระบบการบริหาร เพื่อให้สามารถดำเนินการตามยุทธศาสตร์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.5 การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control) การควบคุมกลยุทธ์เป็นหน้าที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลยุทธศาสตร์ที่นำไปปฏิบัติ ทั้งนี้ในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัตินั้นมักจะเกิดข้อผิดพลาดที่ต้องการการปรับปรุง เพื่อให้แน่ใจว่ายุทธศาสตร์นั้นจะก่อให้เกิดผลการปฏิบัติงานที่ตรงตามแผนที่ได้ตั้งไว้

3. ลักษณะของแผนยุทธศาสตร์

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ได้รับความนิยมมากเมื่อมีการปฏิรูปภาครัฐตามแนวทางการจัดการภาครัฐแนวใหม่ หรือ NPM (New Public Management) ซึ่งเป็นผลมาจากกระแสการปฏิรูปการบริหารภาครัฐ ที่เน้นความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และมีการนำเครื่องมือการบริหารภาคธุรกิจ เอกชนมาประยุกต์ใช้ การวางแผนในภาครัฐก็เปลี่ยนไปจากการวางแผนตามภารกิจแบบค่อยเป็นค่อยไป(Incremental) ซึ่งมีลักษณะการพัฒนาแบบต่อยอดขึ้นไปจากฐานของผลงานในปีที่ผ่านมาไปเป็นการวางแผนที่มุ่งเน้นผลงานและตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่มีความรวดเร็วรุนแรง และกว้างขวาง ให้มีผลที่ยั่งยืน จะเห็นได้ว่า ประเทศต่างๆ ได้มีการใช้ตัวแบบใหม่ๆ ในการปฏิรูปการจัดการภาครัฐ และการบริหารกิจการบ้านเมือง (Public Administration and Public Governance) (Peters B. , 1996, pp. 32-68 อ้างถึงใน ดำรงค์วัฒนา,ม.ป.ป.: ๕)

การวางแผนตามพันธกิจจะมุ่งเน้นภารกิจหลัก (Mission) และอาณัติ(Mandate) ตามบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมาย โดยยึดผลงานในอดีตหรือปัจจุบันเป็นฐานสำหรับการตั้งต้นในการวางแผนในปีถัดไป ข้อดีที่สำคัญของการวางแผนแบบนี้ก็คือ การวางแผนจะมีความชัดเจนในการนำพันธกิจไปปฏิบัติในกรอบของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แต่ก็มีข้อเสียที่สำคัญก็คือ ไม่มีการนำปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมมาพิจารณา และทำให้ขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการตอบสนองความต้องการของประชาชน และการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม การวางแผนยุทธศาสตร์สามารถแก้ปัญหานี้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการศึกษาสภาพแวดล้อมขององค์กร แล้วกำหนดวิสัยทัศน์ที่พึงประสงค์ในอนาคตระยะยาว แล้วกำหนดผลงานที่ตอบสนองวิสัยทัศน์ในอนาคตไล่ลงมาถึงปัจจุบัน ทำให้มีทิศทางพัฒนาที่ชัดเจน และเป็นการกำหนดอนาคตขององค์กรที่ชัดเจนถึงสภาพที่ต้องการในอนาคตระยะยาว แต่อย่างไรก็ตาม การวางแผนยุทธศาสตร์ก็มีข้อเสีย ก็คือ จะต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ ขององค์กรมากขึ้นในการกำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของแผนยุทธศาสตร์และการคาดการณ์อนาคตต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและมีความเสี่ยงสูงที่ผลการวิเคราะห์อนาคตจะผิดพลาดไปจากผลการวิเคราะห์อย่างไรก็ดีไม่มีใครที่สามารถพยากรณ์อนาคตได้ถูกต้องทั้งหมด องค์กรจึงจำเป็นต้องกำหนดอนาคตที่ต้องการตามศักยภาพและผลกระทบจากปัจจัยภายนอกองค์กร (ดำรงค์วัฒนา, ม.ป.ป.: 5)

3.1 แผนยุทธศาสตร์มีลักษณะ มีดังต่อไปนี้

3.1.1 แผนยุทธศาสตร์ช่วยให้ได้แนวทาง และทิศทางที่พัฒนามาจากสิ่งที่วิเคราะห์สังเคราะห์และเล็งเห็นอนาคต ไม่ใช้การตัดสินอนาคต เพราะไม่มีใครสามารถล่วงรู้และทำนายอนาคตอย่างแม่นยำได้

3.1.2 แผนยุทธศาสตร์เป็นกระบวนการพลวัตรที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่พิมพ์เขียวสำหรับอนาคต เนื่องจากในอนาคตจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายและรุนแรง ซึ่งจะมีโอกาส อุปสรรค และปัญหาต่างๆ ใหม่ๆ เกิดขึ้นในอนาคต

3.1.3 แผนยุทธศาสตร์เป็นการตอบโจทยระยะยาวเป็นหลักสำคัญ การแก้ปัญหาวิกฤติเฉพาะหน้าควรมีแผนจัดการความเสี่ยง หรือ แผนการบริหารกิจการต่อเนื่อง (Business Continuity Management) ไว้รองรับ

3.1.4 แผนยุทธศาสตร์ที่ดีควรมีความยืดหยุ่น และไม่ปิดกั้นความคิดสร้างสรรค์ของสมาชิกองค์การ

3.1.5 แผนยุทธศาสตร์อาศัยประเด็นสำคัญที่มีผลกระทบสูงต่อองค์การ ไม่จำเป็นต้องวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ทั้งหมด (ดำรงวัฒนา, ม.ป.ป.: 7)

3.2 ลักษณะยุทธศาสตร์ที่ดีมีดังนี้

3.2.1 การกำหนดยุทธศาสตร์ต้องเป็นกระบวนการที่มีส่วนร่วมจากทั้งผู้บริหาร บุคลากรผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากองค์การโดยมุ่งหวังให้เกิดการยอมรับในทุกฝ่ายในองค์การ เพื่อให้ทราบถึงความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการจัดทำยุทธศาสตร์

3.2.2 ยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้นมา ประกอบไปด้วย วิสัยทัศน์พันธกิจขององค์การ ค่านิยมร่วม ประเด็นยุทธศาสตร์เป้าประสงค์ตามประเด็นยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด ค่าเป้าหมาย แผนงาน/โครงการ งบประมาณ และผู้รับผิดชอบแผนงาน/โครงการต้องครอบคลุมทุกพันธกิจขององค์การและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

3.2.3 ยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้นมาต้องมีความชัดเจน โดยในแผนยุทธศาสตร์อาจจำเป็นต้องมีคำอธิบายประกอบ เพื่อให้หน่วยงานสามารถนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอธิบายวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด

3.2.4 ทุกหัวข้อหรือประเด็นในยุทธศาสตร์ต้องสอดคล้องเชื่อมโยงกัน เพื่อให้ท้ายที่สุดขององค์การสามารถบรรลุเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ขององค์การ กล่าวคือหากจะมองจากล่างขึ้นบนพื้นฐานทุกโครงการจะต้องเป็นโครงการเชิงกลยุทธ์และสามารถสนับสนุนให้กลยุทธ์ประสบความสำเร็จซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จของยุทธศาสตร์

4. ประโยชน์ของยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ดีมีประโยชน์ดังนี้

4.1 ช่วยทำให้ผู้บริหารของแต่ละหน่วยงานหันมาให้ความสนใจอย่างแท้จริงในเรื่องขององค์การมากขึ้น

4.2 กระตุ้นให้ผู้บริหารทราบถึงปัญหา อุปสรรคตลอดจนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นและเตรียมหามาตรการรองรับไว้ล่วงหน้าเป็นการลดความเสี่ยงและความเสียหาย

4.3 ช่วยทำให้ผู้บริหารเข้าใจในธรรมชาติของการดำเนินงานอย่างชัดเจนขึ้นและมองเห็นภาพของการพัฒนา

4.4 ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ แผนงาน โครงการและการใช้ทรัพยากรขององค์การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4.5 ช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องระหว่างสมาชิกขององค์การและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับทิศทางการดำเนินงาน ตลอดจนความคาดหวังต่างๆ

4.6 ช่วยก่อให้เกิดการประสานงานและบูรณาการทางความคิดการดำเนินงาน กิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นการผนึกกำลังภายในองค์การ

ดำรงวัฒนา (ม.ป.ป.: 6) กล่าวว่าประโยชน์ของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์มีดังต่อไปนี้

1. กำหนดอนาคตที่มุ่งหวัง เป็นอนาคตขององค์การร่วมกัน

2. สื่อสารเป้าประสงค์ถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. สร้างความผูกพันต่อทิศทางองค์กร
4. ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพที่จัดตามลำดับความสำคัญ
5. การติดตามความก้าวหน้า
6. สร้างฉันทามติของทิศทางองค์กร
7. มีจุดมุ่ง (Focus) ชัดสู่ความสัมฤทธิ์ของประสิทธิผล
8. เชื่อมประสานผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ
9. สร้างทีมที่เข้มแข็งในการขจัดปัญหา
10. สร้างการยึดโยงองค์กรเข้าด้วยกัน

กล่าวโดยสรุป การวางแผนยุทธศาสตร์เป็นการแบ่งสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับเปลี่ยนองค์การให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

5. ขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

วัฒนา พัฒนพงษ์ (2546 หน้า 30-32) กล่าวว่า ขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนวิธีการดำเนินงานพอสรุปได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดวิสัยทัศน์เป็นขั้นตอนของการกำหนดจุดมุ่งหมายที่ยาวไกลที่สุดขององค์กรโดยทั่วไปนิยมใช้เป็นจุดมุ่งหมายหลักขององค์กร ไม่ควรเปลี่ยนแปลง ความจริงวิสัยทัศน์เป็นจุดมุ่งหมายที่มีอยู่แล้วในแผนแม่บทขององค์กร นำมาใช้หรือปรับปรุงอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งการกำหนดวิสัยทัศน์ คือการหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “ความต้องการจะเป็นอะไร” (What Do We Want to Be)

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดพันธกิจเป็นขั้นตอนของการกำหนดวิธีการดำเนินงานเบื้องต้นเพื่อเป็นหลักประกันว่าสิ่งที่ต้องการจะเป็นนั้น มีโอกาสที่จะบรรลุถึงได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พันธกิจคือ การหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “ทำไมเราจึงต้องจัดตั้งองค์กรของเราขึ้นมา” (Why Do We Exist) คำตอบคือเราตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อต้องการจะเป็นอย่างที่เราคาดหวังไว้

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดค่านิยมร่วมเป็นขั้นตอนของการกำหนดค่านิยมหลักขององค์กรที่จะสามารถทำหน้าที่เป็นเบ้าหลอมพฤติกรรมและความเชื่อของบุคคลขององค์กรให้เป็นในทิศทางเดียวกันกล่าวอีกนัยหนึ่ง การกำหนดค่านิยมร่วม ก็คือ การหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “อะไรคือสิ่งที่เรา เชื่อ” (What Do We Believe in)

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดความสามารถหลักเป็นขั้นตอนของการกำหนดความสามารถ หลักขององค์กรที่จะสามารถทำหน้าที่เป็นเบ้าหลอมพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรขององค์กรให้มีทักษะและความสามารถพิเศษในทิศทางที่องค์กรต้องการ กล่าวอีกนัยหนึ่งการกำหนดความสามารถหลัก ก็คือการหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “อะไรคือความสามารถหลักที่บุคลากรของเราควรมี” (What Kind of Core Competency Should We Have)

ขั้นตอนที่ 5 การกำหนดวัตถุประสงค์หลักเป็นขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ระยะยาวขององค์กรหรือวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งหน่วยงานราชการหรือรัฐวิสาหกิจหรือตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้

ขั้นตอนที่ 6 การกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงกลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ขั้นตอนการกำหนด

จุดมุ่งหมายระดับกลยุทธ์ในรอบ 3 ปี หรือ 5 ปีขององค์กร ตามปกติองค์กรต้องกำหนดจุดมุ่งหมาย หรือเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ ในรอบ 3 ปี หรือ 5 ปี ขององค์กรแต่ละด้าน

ขั้นตอนที่ 7 การกำหนดดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุล ขั้นตอนนี้คือ ขั้นตอนการพิจารณาว่าจากจุดมุ่งหมายเชิงกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้นั้นสามารถนำมากำหนดเป็นดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุลได้กี่ด้าน หรือก็มีมิติตามธรรมชาติของเคปเพลน และ นอร์ตัน (Kaplan and Norton) (อ้างถึงใน วัฒนา พัฒนพงษ์, 2546: 32) ได้กำหนดมิติของ Balance Score Card : BSC (ชื่อภาษาไทยมีการใช้ที่แตกต่างกัน อาทิการประเมินผลเชิงคุณภาพ การประเมินองค์กรแบบสมดุล การวัดผลแบบสมดุล ลิขิตสมดุล ลิขิตดัชนี ดุลดัชนีหรือ สมดุลกระดานคะแนน) ไว้ 4 ด้าน คือ (1)มิติด้านการเงิน (2) มิติด้านกระบวนการภายใน (3) มิติด้านการเรียนรู้และการเติบโต (4) มิติด้านลูกค้า

ขั้นตอนที่ 8 การกำหนดกลุ่มผลสัมฤทธิ์หลัก เป็นขั้นตอนของการกำหนดกลุ่ม

ผลสัมฤทธิ์หลักขององค์กรซึ่งจะต้องกำหนดว่าอะไรคือผลสัมฤทธิ์หลักที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ 9 การแปลงกลยุทธ์สู่การปฏิบัติด้วยการกำหนดรายชื่อแผนงานและโครงการขั้นตอนนี้ คือ ขั้นตอนที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างแผนกลยุทธ์และการนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการกำหนดคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “เราต้องการจะทำอะไรบ้าง” ในทางปฏิบัติกิจกรรมในขั้นตอนนี้จะมีอยู่ 2 ขั้นตอนหลักคือ

1. ขั้นกำหนดรายชื่อแผนงาน วิธีการกำหนดรายชื่อแผนงาน นิยมกำหนดโดย

การระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหาหลักขององค์กรว่าในรอบ 3 ปี หรือในรอบ 5 ปี องค์กรนี้มีปัญหาหลักอะไรบ้าง คำตอบที่ได้คือรายชื่อแผนงาน

2. ขั้นตอนกำหนดรายชื่อโครงการโดยวิธีการกำหนดรายชื่อโครงการ นิยมกำหนดโดยการค้นหาสาเหตุของปัญหาหลักภายใต้แต่ละแผนงานว่ามีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง สาเหตุแต่ละสาเหตุก็คือรายชื่อโครงการแต่ละโครงการ อธิบายขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการวางแผนยุทธศาสตร์ตามตัวแบบข้างต้น มีขั้นตอนกระบวนการ และวิธีการ ดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมจัดทำแผน

1.1 การจัดทำยุทธศาสตร์เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทุกภาคส่วน การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ที่ได้ผลสัมฤทธิ์อาศัยตัวแบบ ABCDE โดยเริ่มจากการแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์ประกอบด้วย บุคลากรระดับรองหัวหน้าหน่วยงานเป็นหัวหน้าคณะทำงาน มีผู้นำภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเป็นคณะทำงาน และสมควรมีที่ปรึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวางแผนยุทธศาสตร์ร่วมด้วย เพื่อพิจารณายกร่างยุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้โดยการเชื่อมโยงไปสู่แผนปฏิบัติการ และนำเสนอต่อที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ของหน่วยงาน เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ

1.2 การรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูล เพื่อประกอบการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ ข้อมูลด้านสังคม การเมือง การบริหารและการปกครอง เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติฯ และข้อมูลขององค์กร

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อประเมินสถานภาพในปัจจุบันขององค์กร

เมื่อมีการเตรียมความพร้อมตามแนวทางข้างต้นแล้ว ก็สามารถเริ่มกระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์ตามตัวแบบการจัดทาแผนยุทธศาสตร์ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น โดยเริ่มจากการประเมินสถานการณ์

(Assessing the Situation) ที่อาศัยการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิเช่น รายงานผลการดำเนินงานขององค์กร รายงานผลการตรวจประเมินผลองค์การเป็นต้น เพื่อวิเคราะห์หาประเด็นเชิงยุทธศาสตร์สี่ด้าน คือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยอุปสรรค หรือ SWOT นอกจากนี้ควรมีการจัดเก็บข้อมูลปฐมภูมิเช่น การสัมภาษณ์เพื่อหาประเด็น SWOT การสำรวจด้วยแบบสอบถามเพื่อหานักบริหารประเด็น SWOT และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐเอกชน และประชาชน ในกรณีของแผนยุทธศาสตร์จังหวัด ควรประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการ หัวหน้าหน่วยงาน-รัฐวิสาหกิจ ผู้บริหารสถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์การภาคเอกชนและประชาชน เพื่อระดมความคิดเห็นและวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานข้อมูลปัญหา ความต้องการ ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ที่แสดงถึงโอกาส ข้อจำกัด จุดอ่อน จุดแข็ง ในการพัฒนาจังหวัด โดยใช้หลักการ SWOT สำหรับกรณีของหน่วยงานทั่วไป ควรจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยมีผู้เกี่ยวข้องที่สำคัญเข้าร่วมประชุม และครั้งสุดท้ายควรเชิญผู้แทนภาคประชาสังคมและเอกชนเข้าร่วมประชุม

3. ขั้นตอนการจัดทำวิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ(Mission) เป้าประสงค์ (Goals)

ประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic Issue/ Theme) ยุทธศาสตร์ (Strategic) แผนแม่บท/แผนปฏิบัติการ (Operations) กลยุทธ์ (Tactic) และแผนปฏิบัติการ (Action Plan) คณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์ฯ ร่วมกับผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) นำผลจากการวิเคราะห์SWOT ยกย่อง วิสัยทัศน์พันธกิจ เป้าประสงค์และกำหนดกลยุทธ์หลักของยุทธศาสตร์คณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์ นำเสนอร่างวิสัยทัศน์พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์เป้าหมายและยุทธศาสตร์หลักของยุทธศาสตร์ให้

คณะผู้บริหาร

คณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์ฯ จัดทำแผนปฏิบัติการ (Action Plan) 4ปีและ

แผนปฏิบัติการ (Action Plan) ประจำปีที่สอดคล้องตามยุทธศาสตร์เป้าหมายและกลยุทธ์หลัก

6. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร ด้วยเทคนิค (SWOT Analysis) เป็นการวิเคราะห์ศักยภาพปัจจัยภายในด้านจุดแข็ง จุดอ่อนและการวิเคราะห์ศักยภาพปัจจัยภายนอกด้านโอกาสและภาวะคุกคาม ซึ่งมีหลักการดังนี้

6.1 การวิเคราะห์ศักยภาพปัจจัยภายในองค์กรเป็นการวิเคราะห์จุดแข็งหรือจุดเด่นอะไรบางอย่างที่มีผลต่อการพัฒนา องค์กรในการแก้ปัญหาความยากจนและมีจุดอ่อนอะไรบางอย่างที่มีผลต่อการพัฒนาองค์กรต้องช่วยกันปรับปรุงแก้ไขและช่วยกันเสริมสร้างให้เป็นจุดเด่นต่อไปได้อย่างไร โดยใช้ประเด็นด้านการบริหาร ได้แก่ โครงสร้างการบริหารองค์กร การบริการ คน งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์สถานที่และการบริหารจัดการ เป็นกรอบในการวิเคราะห์

6.2 การวิเคราะห์ศักยภาพปัจจัยภายนอกองค์กร เป็นการวิเคราะห์ด้านโอกาสว่ามีโอกาสในการแข่งขันกับกลุ่มองค์กรอื่นๆ ได้อย่างไรบ้างและการวิเคราะห์อุปสรรค ว่าได้รับภาวะคุกคาม จากภายนอกในเรื่องอะไรบางอย่างที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานขององค์กร โดยใช้ประเด็นด้านสังคมเทคโนโลยีเศรษฐกิจ และนโยบาย เป็นกรอบในการวิเคราะห์วิธีการดำเนินการด้วยเทคนิค

(SWOT Analysis) เป็นการระดมความคิดเห็นร่วมกันของสมาชิกภายในองค์กรโดยจัดเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นประชาธิปไตย การวิเคราะห์ศักยภาพองค์กรด้วยเทคนิค (SWOT Analysis) มีวิธีการขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ดำเนินการประชุมชี้แจง วัตถุประสงค์ ขั้นตอน วิธีการแสดงความคิดเห็นและให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค

2. จัดเวทีประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ ความหมายของคำว่า”องค์กร” เช่น สวัสดิการ ความยากจน การแก้ปัญหาความยากจนแล้วรวบรวมข้อมูลที่ได้ไปกำหนดเป็นค่านิยม ศัพท์

ปฏิบัติการและเชื่อมโยงข้อมูลนำไปสู่การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์กรในการแก้ปัญหาในขั้นตอนต่อไป

3. เมื่อทุกกลุ่มแสดงความคิดเห็นโดยการเขียนลงในแผ่น ฟลิปชาร์ตหลังจากนั้นให้แต่ละกลุ่มนำเสนอ ประมวลความคิดเห็นลงในบัตรคำโดยนำจุดแข็งที่เหมือนกันสรุปเป็นภาพรวมเพื่อขอมติ ก่อนตัดสินใจ

4. วิเคราะห์ในลักษณะเดียวกันให้ครบทั้งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค

5. สรุปผลการวิเคราะห์ให้ครบทุกประเด็นแล้วนำเสนอเป็นภาพรวมจัดแยกกลุ่มให้ชัดเจน และนำเสนอต่อสมาชิกกลุ่ม

6. การกำหนดยุทธศาสตร์

เมื่อวิสัยทัศน์และพันธกิจชัดเจนเป็นที่ยอมรับแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือการกำหนดยุทธศาสตร์ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนการกำหนดยุทธศาสตร์ควรมีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่สำคัญ ที่ระบุไว้ใน การวิเคราะห์ศักยภาพปัจจัยภายในและภายนอกองค์การด้วยโดยพิจารณาโอกาสสำคัญที่เกิดขึ้นใน สภาพแวดล้อมแล้วหาวิธีการที่จะใช้จุดแข็งขององค์การให้ได้ประโยชน์และพิจารณาจุดอ่อนของ องค์การ รวมทั้งการพิจารณาถึงภาวะคุกคามที่สำคัญใช้จุดแข็งในการป้องกันตัว หรือนำไปใช้ใน โอกาส อันที่เกิดขึ้น การกำหนดยุทธศาสตร์ มีขั้นตอน ดังนี้

1. การพัฒนาวิสัยทัศน์และพันธกิจ องค์การจะต้องมีวิสัยทัศน์และระบุพันธกิจไว้อย่าง ชัดเจน สำหรับภาครัฐในระบบงบประมาณแบบใหม่ที่เรียกว่าการงบประมาณที่มุ่งเน้นผลงาน หรือ Performance Base Budgeting: PBB องค์การจะต้องเขียนวิสัยทัศน์พันธกิจ ในแบบฟอร์มขอ งบประมาณของสำนักงานงบประมาณ ความหมายของวิสัยทัศน์ (Vision) นักวิชาการหลายท่าน เช่น วิทยากร เชียงกูล (2544 หน้า 13) ให้นิยามว่าวิสัยทัศน์ หมายถึง ภาพที่มีลักษณะในใจว่า องค์การหรือ สังคมสามารถที่จะเป็นเช่นใดความฝันเกี่ยวกับรูปร่างและความสำเร็จในอนาคต เป้าหมายในอนาคต การมองการณ์ไกลที่ผู้นำสามารถมองเห็นและชักชวนให้เพื่อนร่วมงานหรือสมาชิกร่วมมือสร้างสิ่งนั้น ขึ้นมา

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2539) กล่าวว่า วิสัยทัศน์เป็นการมองเห็นอนาคตและการมีทัศนคติที่ ยาวไกล

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2539) กล่าวว่า วิสัยทัศน์ คือเป้าหมายที่มีลักษณะกว้างขวางเป็นความ ต้องการในอนาคตโดยไม่ได้กำหนดวิธีการเอาไว้เป็นการสร้างความคิดโดยใช้คำถาม เป็นสิ่งที่ดี ที่สุด ยิ่งใหญ่ที่สุดบริการดีที่สุด เป็นรูปแบบข้อเสนอที่ไม่เจาะจง ดังนี้

1. การกำหนดวิสัยทัศน์ เป็นเรื่องการมองอนาคตข้างหน้าของกลุ่มคนหรือองค์การ คาดหวังให้เป็นโดยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมซึ่งอาศัยประสบการณ์และข้อมูลในปัจจุบันเพื่อกำหนดหรือเป้าหมายเอาไว้ล่วงหน้า ดังการกำหนดความหมายของ ภารกิจ หรือ พันธกิจ (Mission)

2. การวิเคราะห์สถานการณ์เป็นการวิเคราะห์สภาพของประเทศ ความต้องการของประชาชนและการวิเคราะห์สภาพทาง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี การสื่อสาร การทหาร พลังงานและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3. การพัฒนายุทธศาสตร์เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์(Objective) และเป้าหมายซึ่งตั้งไว้โดยเป้าหมายมาจากผลผลิต (Output) วัตถุประสงค์มาจากผลลัพธ์ (Outcome) ส่วนเป้าประสงค์ (Goal) นั้นจะมาจากผลลัพธ์ขั้นปลาย (Ultimate Outcome) ที่ได้วางเอาไว้ ความหมายของเป้าหมาย (Goal)

การนำไปสู่การปฏิบัติ โดยการนำเอาดัชนีชี้วัดมาตรวจสอบว่าได้มีการดำเนินการไปตามแผนหรือไม่ อย่างต่อเนื่อง เป็นไปตามห้วงระยะเวลา ความถี่ที่กำหนด

4. สอบทาน ตรวจสอบ เป็นการประเมินผล โดยการนำเอาผลการ ตรวจสอบและประเมิน ตามห้วงระยะเวลาต่างๆ มาสรุป

5. การประเมินยุทธศาสตร์

สุวิมล ติรภานันท์ (2551) กล่าวว่ามาตรฐานการประเมินเป็นเครื่องมือใช้ในการประเมินแผนงานและโครงการองค์การประกอบด้วย 4 มาตรฐานย่อยคือ

6. มาตรฐานการนำไปใช้ประโยชน์ประกอบด้วยมาตรฐานที่กล่าวถึงเงื่อนไขการประเมิน การที่นำไปใช้ประโยชน์เป็นแนวทางที่บอกถึงประเด็นที่เกี่ยวกับความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน ความน่าเชื่อถือของผู้ประเมิน ขอบเขตและการเลือกใช้ข้อมูลความชัดเจนของการแปลผล ความชัดเจนของการเขียนรายงาน การเผยแพร่รายงาน การรายงานผล การประเมินผล ตามระยะเวลาที่กำหนดและผลกระทบจากการประเมิน

7. มาตรฐานความเป็นไปได้ ประกอบด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับ ความเป็นไปได้ในการที่จะดำเนินโครงการประเมินเป็นการพิจารณานับตั้งแต่เทคนิควิธีการที่ใช้ไปจนถึงค่าใช้จ่ายในการประเมินประกอบด้วยประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการเทคนิคที่ใช้ในการปฏิบัติบรรยากาการเมืองในองค์กรประสิทธิภาพด้านค่าใช้จ่าย

8. มาตรฐานความเหมาะสม ประกอบด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับด้านความเหมาะสม เนื่องจากผลการประเมินมีผลต่อโครงการและแผนงานที่จะนำลงไปสู่ภาคปฏิบัติให้มีความเหมาะสมกับสภาพความต้องการของบุคคลในองค์กร

9. มาตรฐานความถูกต้อง ประกอบด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับความถูกต้องเป็นการกล่าวถึงวิธีการประเมินในแต่ละขั้นตอนที่จะทำให้มั่นใจว่าการประเมินมีความแม่นยำถูกต้อง ประกอบด้วยประเด็นเกี่ยวกับการอธิบายถึงสิ่งที่ถูกประเมินการวิเคราะห์บริบทการอธิบายวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการอธิบายแหล่งข้อมูลคือความตรงของการวัดความเที่ยงของการวัดการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การสรุปผลอย่างมีหลักการความชัดเจนในการรายงานผล (ณกมล ปุณฺยเขตต์ทิกุล, 2559)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2539) กล่าวว่า ภารกิจ หมายถึงกิจกรรมขององค์กรซึ่งจะระบุขอบเขตของการปฏิบัติการขององค์กรในปัจจุบันและอนาคต การยอมรับความรับผิดชอบและการทำประโยชน์เพื่อสังคม

อนิวัช แก้วจำนง (2555) กล่าวว่า ภารกิจ หมายถึงข้อความที่แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมการดำเนินงานหรือแนวทางหลักที่บ่งบอกลักษณะขององค์กรในปัจจุบันและสิ่งที่องค์กรต้องการจะทำให้เป็นผลสำเร็จการกำหนดพันธกิจโดยทั่วไปต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์โดยข้อความในพันธกิจจะต้องระบุหรือกำหนดให้มีความเกี่ยวข้องกับขอบเขตการปฏิบัติการขององค์กร

อนิวัช แก้วจำนง (2555) กล่าวว่า เป้าหมายหมายถึงสิ่งที่องค์กรต้องการจะบรรลุหรือเป็นผลลัพธ์ที่เฉพาะเจาะจง สามารถวัดได้ อาจมีระยะเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง การกำหนดเป้าหมายขององค์กรทำให้มองเห็นจุดมุ่งหมายขององค์กรที่แน่ชัดและมองเห็นทิศทางที่แน่นอนความหมายของวัตถุประสงค์ (Objective)

ณัฐพันธ์ เจริญนันท์ และจินตนา บุญบงการ (2544) กล่าวว่าวัตถุประสงค์ หมายถึงเป้าหมายที่มีความเฉพาะเจาะจงและมีผลลัพธ์ที่สามารถวัดได้อย่างเป็นรูปธรรมเมื่อเทียบกับจุดมุ่งหมายขององค์กรในระดับอื่นวัตถุประสงค์เป็นถ้อยแถลงของสิ่งที่องค์กรต้องการที่จะบรรลุซึ่งโดยปกติวัตถุประสงค์จะถูกกำหนดในรูปของความต้องการภายใต้กำหนดระยะเวลาที่แน่นอน โดยวัตถุประสงค์สามารถจะจำแนกตามระยะเวลาออกเป็น 2 ระดับ คือวัตถุประสงค์ในระยะสั้นซึ่งเกี่ยวข้องกับเป้าหมายการดำเนินงานที่ครอบคลุมระยะเวลาไม่นานซึ่งปกติจะไม่เกิน 1 ปี และวัตถุประสงค์ระยะยาวซึ่งเป็นความต้องการของธุรกิจที่ครอบคลุมระยะเวลามากกว่า 1 ปีโดยปกติองค์กรจะกำหนดวัตถุประสงค์ระยะยาวตั้งแต่ 3 ปี 5 ปีหรือ 10 ปีนอกจากนี้วัตถุประสงค์มักจะถูกกำหนดในปริมาณที่ชัดเจนและสามารถวัดได้และ วัตถุประสงค์ยังเป็นส่วนสำคัญสำหรับความสำเร็จขององค์กร วัตถุประสงค์เป็นสิ่งที่ชัดเจนท้าทายสมเหตุสมผลและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายขององค์กรในระดับอื่น โดยองค์กรที่มีหลายฝ่ายมักจะให้แต่ละหน่วยงานกำหนดวัตถุประสงค์ของตนให้สอดคล้องกันเป้าหมาย โดยวัตถุประสงค์สามารถใช้แทนกันได้

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประพล จิตคติ (2564) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาตำนานและเอกลักษณ์ตามเส้นทางการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย 2) จัดเส้นทางท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย และ 3) จัดทำคู่มือการท่องเที่ยวตามเส้นทางอุทยานประวัติศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย และการประชุมเชิงปฏิบัติการ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหาผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยมีระดับความสนใจตำนานหรือเอกลักษณ์ของอุทยานประวัติศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ ตำนานปรางค์สองพี่น้อง อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพพชรบูรณ์ มี

ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.12 รองลงมา คือ ประเพณี เผาเทียน เล่นไฟ ลอยกระทง จ.สุโขทัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67 ส่วนเส้นทางการท่องเที่ยวทั้งหมด 4 เส้นทาง(ไป-กลับ) แต่ที่เป็นที่นิยม ได้แก่เส้นทางที่ 1 ศรีเทพ-ศรีสัชนาลัย-สุโขทัย-กำแพงเพชร ระยะทาง 465 กิโลเมตร และเส้นทางที่ 2ศรีสัชนาลัย-สุโขทัย-กำแพงเพชร-ศรีเทพ ระยะทาง 397 กิโลเมตร มุ่งนำเสนอข้อมูลตามเส้นทางได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว การเดินทาง สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พัก และกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้พัฒนาเป็นคู่มือการท่องเที่ยวตามเส้นทางอุทยานประวัติศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย

นำเสนอ 8 ส่วน ได้แก่ 1) การเดินทาง 2) แหล่งท่องเที่ยว 3) เทศกาล/ประเพณี 4) สินค้าของที่ระลึก 5)กิจกรรมที่น่าสนใจ 6) กำหนดการท่องเที่ยว 7) สิ่งอำนวยความสะดวก และ 8) หมายเลขโทรศัพท์ที่สำคัญ

ทรงเกียรติ บัวลอย (2564) ความงามเมืองโบราณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์สู่การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมทิวทัศน์ งานวิจัยนี้นำเสนอการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมทิวทัศน์ที่แสดงถึงความงามของเมืองโบราณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพนั้น นับเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทยในปัจจุบันเนื่องจากยังเป็นพื้นที่ ที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมทวารวดี และเขมรตามลำดับ ซึ่งรวมระยะเวลาที่มีความเจริญรุ่งเรืองถึงกว่า 800 ปีผู้วิจัยได้เห็นถึงความงามในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จึงได้นำเสนอโดยการนำภาพถ่ายข้อมูลของโบราณสถานต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ มาปรับเปลี่ยนมุมมองใหม่เพื่อให้เกิดความแปลกตา และให้เห็นถึงมุมมองของสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากเดิมทั่วไป สร้างสรรค์ตามรูปแบบเฉพาะของผู้วิจัยสรุปออกมาเป็นภาพผลงานจิตรกรรม เทคนิคสีอะคริลิกบนผ้าใบจำนวน 4 ชิ้น คือ ปราสาทศรีเทพ ปราสาทฤๅษี ปราสาทสองพี่น้อง เขาค้างนอกและเขาค้างใน ซึ่งรูปแบบของผลงานจะแสดงผ่านภาพวาดของสถาปัตยกรรมในแต่ละมุมมองของสถานที่นั้นๆ โดยการลดทอนรายละเอียดของรูปร่างและรูปทรง เพื่อให้เกิดมุมมองที่ตารางไปจากโครงสร้างเดิมของผู้ที่เคยพบเห็น ทำให้เกิดผลงานการสร้างสรรคทางทัศนศิลปะและให้เห็นคุณค่าของศิลปะที่สะท้อนผ่านสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

คณิงภรณ์ วงเวียน (2555) ทำการศึกษาการพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา 1) สถานการณ์การท่องเที่ยวของเกาะเสม็ด 2) ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวของเกาะเสม็ด 3) สร้างยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว เชิงนิเวศอย่างยั่งยืนที่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้แบ่งเป็น 6 กลุ่ม คือ 1) บุคลากรในหน่วยงานภาครัฐ 2) บุคลากรในภาคธุรกิจ 3) ประชาชนท้องถิ่น 4) นักธุรกิจ 5) นักท่องเที่ยวชาวไทย 6) นักท่องเที่ยวต่างชาติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถาม แบบประเมินร่างยุทธศาสตร์ และแบบประเมินยุทธศาสตร์เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การใช้แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม การประชุมอภิปรายกลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยใช้ค่าร้อยละค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานผลการวิจัยพบว่า 1) เกาะเสม็ดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความพร้อม ด้านทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและ ป่าไม้มีความ

สวยงามและจุดเด่นในด้านหาดทรายขาวละเอียด น้ำทะเลใส มีอ่าวต่างๆ มากมาย และเป็นสัญลักษณ์ของวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี มีความเหมาะสมของกิจกรรมการท่องเที่ยว การบริการทางการท่องเที่ยว การจัดการทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของเกาะเสม็ด โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางถึงมากและปริมาณนักท่องเที่ยวที่ต้องการให้มาท่องเที่ยวที่เกาะเสม็ดส่วนมากอยู่ระหว่าง 200,001-500,000 คน/ปี 2) เกาะเสม็ดมีปัญหาด้านมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม เช่น การกำจัดขยะ การจัดการน้ำเสีย ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมความขัดแย้งด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดินและปริมาณน้ำจืดไม่เพียงพอ ส่วนอุปสรรคคือ ขาดการบูรณาการในการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ขาดงบประมาณในการบริหารจัดการท่องเที่ยวและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ไม่เพียงพอ ขาดการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ขาดการวางแผนพื้นที่เฉพาะในการพัฒนา/อนุรักษ์เกาะเสม็ด และขาดหน่วยงานหลักหรือกลไกการประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่เกาะเสม็ดอย่างจริงจัง 3) ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนที่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง มีวิสัยทัศน์ คือ “เกาะเสม็ดเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลที่ได้มาตรฐานและยั่งยืนในภาคตะวันออกของไทย” ประกอบด้วย 3 ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) เสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว 2) เสริมสร้างการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและระบบสาธารณสุขโรค 3) พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการตลาดท่องเที่ยวเชิงคุณภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งในการประเมินยุทธศาสตร์ 94 ดังกล่าว โดยผู้เชี่ยวชาญพบว่า ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของเกาะเสม็ด

อนุรักษ์ ดีพิมาย (2557) ศึกษาเรื่อง โบราณสถานเขาค้างนอก : ลำดับอายุสมัยและแนวคิดในการก่อสร้าง ผลจากการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้ 1. โบราณสถานเขาค้างนอกมีการก่อสร้างในช่วงสมัยที่สำคัญ 2 สมัย คือ 1) สมัยแรกสร้าง เจดีย์ประธานและเจดีย์บริวาร อาจสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 – 15 และ 2) สมัยที่มีการซ่อมแปลงให้เจดีย์ประธานหันหน้าไปยังทิศตะวันตก อาจเกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 – 19 ก่อนที่จะทิ้งร้างไปในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เช่นเดียวกับเมืองศรีเทพ 2. แนวคิดในการก่อสร้างทั้ง 2 สมัย คือ 1) มีการเลือกที่ตั้งในพื้นที่ที่สามารถสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ได้และมีความสัมพันธ์กับแกนทิศของโบราณสถานอื่นๆ รวมทั้งมีลักษณะมณฑลจักรวาลของพุทธศาสนamahayanaปรากฏในแผนผังของเจดีย์ประธานและแผนผังรวม และ 2) มีการให้ความสำคัญกับทิศตะวันตกอย่างมาก ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการนับถือพระอมิตาภะและสวรรค์สุขาวดีรวมทั้งเขามอรัตน์ 3. โบราณสถานเขาค้างนอกอาจเป็นตัวแทนของความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการค้าและศาสนาของเมืองศรีเทพในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 – 15 เนื่องจากเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่ที่ต้องใช้ทรัพยากรในการสร้างสูงและมีความซับซ้อนทางด้านแผนผังมากที่สุดในสมัยทวารวดี

ชาคริต สิทธิฤทธิ์ (2559) เรื่องจับต้องได้ - จับต้องไม่ได้ : ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม เป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าซึ่งเกิดขึ้นในอดีตและได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง มรดกทางวัฒนธรรมบางอย่างกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและเป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคมสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน มรดกทางวัฒนธรรมแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่

จับต้องได้ เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี งานจิตรกรรม เป็นต้น และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือที่เรียกว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษา ศิลปะการแสดง งานช่างฝีมือดั้งเดิม เป็นต้น แม้วามรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทจะมีความหลากหลายในตัวเองอยู่มากก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถแบ่งแยกเนื้อหาทางานทั้งสองประเภทได้ชัดเจนเด็ดขาด เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งที่อยู่คู่กันมาโดยตลอด โดยเฉพาะงานจับต้องได้ซึ่งเป็นรูปธรรมนั้นมีพื้นฐานมาจากแนวความคิด ความเชื่อ และทักษะเทคนิคอันเป็นลักษณะนามธรรมของงานจับต้องไม่ได้ ลักษณะดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมขึ้น แสดงให้เห็นความโดดเด่นของพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับและถ่ายทอดสืบมา อันจะนำไปสู่การคุ้มครองและสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมสืบไป คำว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” เริ่มเข้ามาสู่แวดวงการทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมเมื่อองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้รับรองอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้³ (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ทั้งหมด 40 มาตรา ในการประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 32 เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ในปัจจุบัน คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ รวมถึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133 ตอนที่ 19 ก เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2559 ซึ่งเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สืบส่งต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษของคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ บางครั้งมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางที่บิดเบือนหรือไม่เหมาะสมและอาจเป็นเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านั้นต้องเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดาย สมควรจัดให้มีการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป โดยในมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ระบุนิยามของคำว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” ว่า หมายถึง การปฏิบัติ (practices) การแสดงออก (expressions) การนำเสนอ (representations) ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่า เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ (ยูเนสโก) ได้รับรองอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้³(Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ทั้งหมด 40 มาตรา ในการประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 32 เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ในปัจจุบัน คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสมาชิก

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ รวมถึงได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133 ตอนที่ 19 ก เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2559 ซึ่งเหตุผลในการประกาศใช้ พระราชบัญญัตินี้ คือ โดยที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สืบส่งต่อกันมา และสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมาอีกคนรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ บางครั้งมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางที่บิดเบือนหรือไม่เหมาะสมและอาจเป็นเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านั้นต้องเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดาย สมควรจัดให้มีการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมใหม่มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป โดยใน มาตรา 2 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ระบุนิยามของคำว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” หมายความว่า การปฏิบัติ (practices) การแสดงออก (expressions) การนำเสนอ (representations) ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) ตลอดจน เครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือ ในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่า เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกคนรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้น มาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องก่อให้เกิด ความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษยชนนอกจากนี้ ใน อนุสัญญาฯ ตามมาตรา 2 นั้นยังได้ระบุถึงขอบข่ายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ดังต่อไปนี้ (ก) เรื่องราวข้อมูลความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นมุขปาฐะและการแสดงออก ในด้านต่าง ๆ รวมถึงวัฒนธรรมด้านภาษาในฐานะที่เป็นสื่อสืบทอดมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Oral traditions and expressions, including language as a vehicle of the intangible cultural heritage)(ข) ศิลปะการแสดง (Performing arts) (ค) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และ งานเทศกาลต่าง ๆ (Social practices, rituals and festive events)(ง) ความรู้และวิถีปฏิบัติ เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and practices concerning nature and the universe)(จ) งานช่างฝีมือดั้งเดิม (Traditional craftsmanship) สำหรับประเทศไทยมี “มรดกภูมิ ปัญญาทางวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ สามารถจำแนกออกได้เป็น 7 ประเภทสาขา 4 มากกว่าที่อนุสัญญากำหนดและเพื่อให้สอดคล้องกับ บริบทวัฒนธรรมของประเทศไทย ดังนี้ 1) ภาษา หมายถึง สัญลักษณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็น เครื่องมือแสดงออกเพื่อสื่อความเข้าใจระหว่างคนในสังคม ทั้งที่อยู่ในภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษา มือ นอกจากช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันหรือช่วยสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมแล้ว ภาษา ยังเป็นสมบัติของสังคมที่สะท้อนวัฒนธรรมของเจ้าของภาษานั้นได้เป็นอย่างดี แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาไทยถิ่น และภาษากลุ่มชาติพันธุ์ 2) วรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยครอบคลุมวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรแบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอก เล่า บทสวดหรือบทกลอนในพิธีกรรม บทร้องพื้นบ้าน สำนวนและภาษิต ปริศนาคำทาย และตำรา 3)

ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงดนตรี รำ- เต้น และละครที่แสดงเป็นเรื่องราว ทั้งที่เป็นการแสดงตามขนบแบบแผน มีการประยุกต์เปลี่ยนแปลง และ/หรือการแสดงรวมสมัย การแสดงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการแสดงสดต่อหน้าผู้ชม และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความงาม ความบันเทิงและ / หรือเป็นงานแสดงที่ก่อให้เกิดการคิด วิพากษ์ นำสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคม แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ดนตรี การแสดง ดนตรีและการแสดงในพิธีกรรม และเพลงร้องพื้นบ้าน 4) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล หมายถึง การประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาบนหนทางของมรดกวิถี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุขแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้น ๆ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และงานเทศกาล 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน แบ่งออกเป็น 10 ประเภท ได้แก่ ฝาและผลิตภัณฑ์จากฝา เครื่องจักสานเครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง เครื่องประดับงานศิลปกรรมพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์อย่างอื่น 6) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ อาหารและโภชนาการ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์และไสยศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน 7) กีฬาภูมิปัญญาไทย หมายถึง การเล่น การกีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ดังนั้น มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ดังกล่าวข้างต้น จึงมีนัยรวมถึงการปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชนและในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตนที่สามารถถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยเป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน รวมถึงเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของชุมชนและกลุ่มชน ทำให้เกิดความรู้สึกมีอัตลักษณ์จนกลายเป็นสมบัติอันล้ำค่าที่ได้สร้างสรรค์สั่งสมและสืบทอดมาถึงลูกหลานรุ่นต่อรุ่นความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม 1) มุมมองทางด้านกายภาพ ความแตกต่างประการหนึ่งที่นาสนใจระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้กับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้หากทรุดโทรมและพังทลายลงไปแล้ว จะไม่สามารถรื้อฟื้นหรือสร้างกลับคืนมาได้ดังเดิม แต่ในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นั้นมีลักษณะพิเศษเฉพาะ คือ แม้จะเสื่อมสลายไปแล้วแต่ก็ยังสามารถผลิตสร้างกลับคืนมาได้อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมอย่างแรกถูกให้คุณค่าไปในทางกายภาพ ส่วนอย่างหลังกลับให้ความสำคัญไปในเชิงแนวความคิดเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม แม้จะพบวามรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยจะมีมากมาย หลายประเภท หลายชนิดและหลายสาขา แต่เนื่องจากเกณฑ์การแบ่งประเภทมรดกทางวัฒนธรรมของยูเนสโกนั้นใช้กรอบกว้างๆ โดยแบ่งตามลักษณะที่ปรากฏหรือมีอยู่ นั่นก็คือการแบ่งออกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ดังนั้น ในหลาย ๆ กรณี จึงพบวามรดกทางวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภท กลับมีรูปแบบหรือลักษณะบา

งอย่างที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงรวมกันอย่างแนบแน่น ไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด หรือเรียกอย่างง่าย ๆ ว่าเกิดความซ้ำ (ซ้อน) ในมรดกทางวัฒนธรรม เปรียบได้กับเชือกที่เกิดจากเส้นใยสองเส้นที่พันเกลียวเข้าด้วยกันจนกลายเป็นเชือกเส้นเดียว ยกตัวอย่างในกรณีของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถานหลาย ๆ แห่ง พบว่ามีการก่อสร้างด้วยวัสดุที่ต่างประเภทกัน บางก็ก่อสร้างด้วยดิน (คันดิน ถนน) บางก็ก่อสร้างด้วยอิฐ (เจดีย์ กำแพงเมือง) หรืออาจจะก่อสร้างด้วยหิน (ปราสาท เทวสถาน) การที่จะสร้างสิ่งก่อสร้างหรือโบราณสถานเหล่านั้นได้ ผู้สร้างหรือที่เรียกว่าช่าง จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะประสบการณ์ในการทำงานดังกล่าว รูปแบบความคิดในการก่อสร้างจึงแสดงออกมาในรูปของเทคนิคการก่อสร้าง ซึ่งรูปแบบความคิดข้างต้นได้รับการสั่งสมและถ่ายทอด

จากรุ่นสู่รุ่น จากช่างคนหนึ่งสู่ช่างอีกคนหนึ่ง ก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาที่แฝงมาในตัวของผู้สร้าง สิ่งที่ถูกกล่าวมานี้จึงยอมแสดงถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือที่เข้าใจในความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่สะท้อนออกมาจากสิ่งก่อสร้างเสมอ เช่นเดียวกับที่งานศิลปหัตถกรรมได้รับการแสดงออกมาในรูปแบบของผลงานหัตถศิลป์ ฉันทิ์ฉันทันนั้น หรือในกรณีของโบราณวัตถุ เช่น ลูกปัด หรือ หม้อสามขา ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของสิ่งของขนาดเล็กที่สามารถเคลื่อนย้ายไปในที่ต่าง ๆ ได้ในช่วงยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อหลายพันปีก่อน จากข้อมูลทางโบราณคดีพบว่าโบราณวัตถุเหล่านี้พบในเกือบทุกภาคของประเทศไทย ดังนั้น ช่างผู้ผลิตลูกปัดและช่างปั้นหม้อก็ย่อมมีตัวตนและมีสถานภาพทางสังคมในทุกภาคเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่ารูปแบบความคิดหรือเทคนิคในการผลิตจึงยอมฝังตัวอยู่ในช่างแต่ละคน บางครั้งกลับพบว่าลูกปัดที่พบในดินแดนประเทศไทยก็ไปมีลักษณะเหมือนกับทางฝั่งของประเทศอินเดีย นั่นเป็นข้อพิสูจน์ว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสามารถเดินทางได้อย่างอิสระติดตัวไปพร้อมกับช่างผู้ผลิตงาน คล้ายประจุทางความคิดในคลังสมองที่พร้อมจะถ่ายทอดความคิดจากพื้นที่หนึ่งสู่อีกพื้นที่หนึ่ง ทำให้เกิดการแพร่กระจายและผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ขอนาส่งเกตประการหนึ่งก็คือ ในปัจจุบันมีการรื้อฟื้นงานผลิตหม้อสามขาและลูกปัดสมัยโบราณ เช่น ในพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ เพื่อที่จะให้เป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบของชุมชนท้องถิ่น ลักษณะดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการนำเอาเทคนิคการผลิตในสมัยโบราณกลับมาใช้ใหม่ในพื้นที่เดิมแตต่างวาระเวลากัน เทคนิคการผลิตที่วานี้จึงสามารถนำกลับมาใช้ได้อีกครั้งหนึ่ง (renew) อันเป็นลักษณะเฉพาะตัวประการหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ แมว่าผลผลิตที่ได้จะมีใช้ของแท้ดั้งเดิมก็ตาม

เรื่องของภาษาก็เช่นเดียวกัน แม่ว่าจะได้รับการยอมรับในหลักสากลว่าภาษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เนื่องจากเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างคนในสังคมด้วยกัน แต่หากภาษาที่มีความหลากหลายทั่วโลกเหล่านั้นได้รับการจารึกบนวัตถุก็ทำให้ภาษากลายเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสจับต้องได้เช่นกัน อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ หากสังคมหรือชนใดกำหนดให้ภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นภาษาหลักมาตรฐานของดินแดนนั้น ๆ หรืออาจจะกำหนดให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลท่ามกลางความหลากหลายของภาษาทั่วโลกแล้ว นั้นยอมแสดงว่าความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นแล้ว แม้กระทั่งการแบ่งยุคสมัยทางโบราณคดีในปัจจุบันก็ใช้ภาษาเป็นตัวแบ่งว่ายุคนี้คือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคนี้คือสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ และยุคนี้คือสมัยประวัติศาสตร์ ภาษาจึงถูกใช้เป็นลักษณะสากลในการแบ่งหรือกำหนดรูปแบบทางวัฒนธรรม

ในอดีตที่มีความหลากหลายให้กลายเป็นความไม่หลากหลายขึ้นตั้งนั้น ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าจะเป็นคุณลักษณะที่ส่งเสริมในความหลากหลาย แต่ในตัวเองความคิดของความหลากหลายทางวัฒนธรรมเองกลับแสดงความไม่หลากหลายตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว แม้ว่ารกรกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้จะมีความหลากหลายค่อนข้างมาก แต่เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วกลับพบว่า รกรกทางวัฒนธรรมทั้งสองแบบนี้เป็นของคู่กัน แบบหนึ่งมักจะแฝงอยู่ในอีกแบบหนึ่งเสมอ

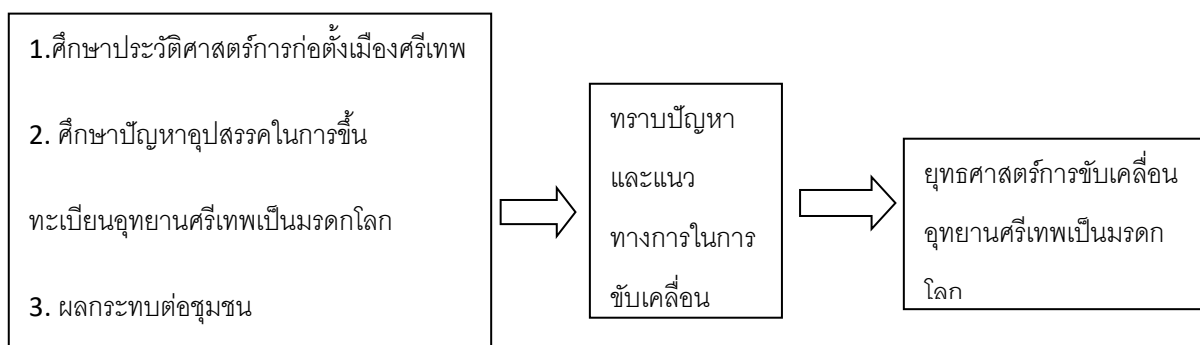
จากความหลากหลายกลับเป็นความไม่หลากหลาย ซึ่งก็มีใช้สิ่งที่น่าสนใจแต่ประการใด เพราะทราบกันดีอยู่ว่า “วัฒนธรรม” นั้น เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งแต่กลับมีพลวัตในตัวมันเอง มุมมองทางด้านกฎหมาย แม้ว่าประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม ป พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 เป็นข้อกฎหมายหลักในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดแห่งอนุสัญญายูเนสโกว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ค.ศ. 1972 (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972) และอนุสัญญาวาดด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, 2003) ตามลำดับ แต่ก็มีข้อพิจารณาถึงหลักการและแนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติกฎหมายดังกล่าว ความเป็นมาของอนุสัญญายูเนสโกว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ค.ศ. 1972 คือ ประเทศต่าง ๆ เห็นความสำคัญในเรื่องการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก อนุสัญญานี้จึงคุ้มครองในเรื่องสถานที่ที่มีคุณค่าโดดเด่นทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์อันเป็นสมบัติของมนุษยชาติ และเป็นการร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อปกป้องสมบัติทางธรรมชาติไว้เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในสาระสำคัญของคำปฏิญาณในการเป็นภาคีของอนุสัญญานี้ คือ การอนุรักษ์คงไว้ของแหล่งมรดกโลกที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตของประเทศนั้น ทั้งนี้ ประเทศไทยมีแหล่งที่สำคัญทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม

มุมมองทางด้านกฎหมาย แม้ว่าประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม ป พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 เป็นข้อกฎหมายหลักในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดแห่งอนุสัญญายูเนสโกว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ค.ศ. 1972 (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972) และอนุสัญญาวาดด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, 2003) ตามลำดับ แต่ก็มีข้อพิจารณาถึงหลักการและแนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติกฎหมายดังกล่าว ความเป็นมาของอนุสัญญายูเนสโกว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ค.ศ. 1972 คือ ประเทศต่าง ๆ เห็นความสำคัญในเรื่องการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก อนุสัญญานี้จึงคุ้มครองในเรื่องสถานที่ที่มีคุณค่าโดดเด่นทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์อันเป็นสมบัติของ

มนุษยชาติ และเป็นการร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อปกป้องสมบัติทางธรรมชาติไว้เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในสาระสำคัญของคำปฏิญาณในการเป็นภาคีของอนุสัญญานี้ คือ การอนุรักษ์คงไว้ของแหล่งมรดกโลกที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตของประเทศนั้น ทั้งนี้ ประเทศไทยมีแหล่งที่สำคัญทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม จับต้องได้ - จับต้องไม่ได้ : ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม 155 วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ตามหลักการของอนุสัญญาฯ ในการประกาศเป็นแหล่งมรดกโลก รวมถึงประเทศไทยจะสามารถเสนอชื่อแหล่งอื่นๆ เพื่อประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกต่อไปในอนาคตได้

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ สามารถนำแนวคิดต่างๆ ไปศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับแนวทางในการขับเคลื่อนอุทยานศรีเทพและกำหนดออกเป็นยุทธศาสตร์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและจากแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยดังนี้

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 : กรอบแนวคิดในการวิจัย